

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

Социјална педагогија

Мима Костова

**КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА МЕРКИТЕ ПРОТИВ ДЕВИЈАНТНОТО И
ДЕЛИКВЕНТНОТО ОДНЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО МИНАТОТО И ДЕНЕС**

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД –

Штип, Декември 2011

Комисија за оценка и одбрана

Ментор: Проф. Д-р Кирил Цацков

Член: Проф. Д-р Емилија Петрова Ѓоргева

Член: Проф. Д-р Владо Петровски (Претседател)

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА МЕРКИТЕ ПРОТИВ ДЕВИЈАНТНОТО И ДЕЛИКВЕНТНОТО ОДНЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО МИНАТОТО И ДЕНЕС

Краток извадок

За мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во антиката делумно сознанијата индиректно ги црпиме од историските податоци кои го опишуваат казнувањето на учениците и начинот на кој била одржувана дисциплината среде учениците во овој период. Веднаш ќе кажеме дека во антиката прилично доминантно било физичкото казнување на учениците. Овој вид на казнување бил поддржуван, како од социјалните, така и од религиозните фактори, кои во тие времиња го организирале воспитно-образовниот процес. Методот на физичко казнување бил присутен во сите познати антички цивилизации, иако дури и тогаш имало поединци кои се спротивставувале на овој метод или кои зборувале дека истиот не е ефикасен.

Клучни зборови: девијантно однесување, деликвентно однесување, ученици, минато, денешнина

COMPARATIVE REVIEW OF THE MEASURES AGAINST DEVIANT AND DELIQUENT STUDENT BEHAVIOR IN THE PAST AND NOWADAYS

Abstract

We partly inform ourselves about the measures against the deviant and delinquent student behavior in the past using the historical data that describe the punishment of the students and the way discipline was maintained amongst them in that period. We will say straight away that in the ancient times the physical punishment of the students was quite dominant. This type of punishment was supported not just by the social but also by the religious factors, which in those times organized the educational process. The method of physical punishment had been present amongst every known antique civilization, even though there were individuals that opposed this method or spoke that the same is not efficient.

Key words: deviant behavior, delinquent behavior, students, past, nowadays

СОДРЖИНА

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА МЕРКИТЕ ПРОТИВ ДЕВИЈАНТНОТО И ДЕЛИКВЕНТНОТО ОДНЕСУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО МИНАТОТО И ДЕНЕС	
Краток извадок.....	3
COMPARATIVE REVIEW OF THE MEASURES AGAINST DEVIANT AND DELIQUENT STUDENT BEHAVIOR IN THE PAST AND NOWADAYS	
Abstract.....	4
СОДРЖИНА.....	5
ВОВЕД.....	7
ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА.....	9
РЕЗУЛТАТИ.....	11
ПРВ ДЕЛ - ТЕОРИСКО СОГЛЕДУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ.....	12
1. Поим за девијантно и деликвентно однесување на учениците.....	13
2. Влијанието на училишната средина.....	16
2.1. Семејството како еден од факторите за појава на девијантно и деликвентно однесување кај децата.....	18
3. Мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во историјата во некои земји во светот.....	20
3.1. Антички период.....	22
3.2. Балканот (грчките градови-држави и Македонија)	22
3.2.1. Девијантното однесување на учениците на Балканот.....	27
3.3. Египет.....	31
3.4. Индија.....	33
3.5. Израел и Евреите.....	35
3.6. Римската империја.....	37
4. Среден век.....	42
4.1. Европа.....	43
4.2. Северна Америка.....	47
4.3. Средна и Јужна Америка.....	48

5. Нов век.....	49
5.1. Европа.....	49
5.2. Северна Америка (САД).....	50
6. Мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото во училиштата во Македонија.....	51
7. Облици на девијантното и деликвентно однесување во Република Македонија и мерките што се преземаат против нив.....	67
ВТОР ДЕЛ - МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП НА ПРОБЛЕМОТ.....	71
МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЧКАТА РАБОТА.....	72
1. Предмет на истражувањето.....	72
2. Цел и карактер на истражувањето.....	72
3. Задачи на истражувањето.....	74
4. Хипотези.....	74
5. Варијабли на истражувањето.....	75
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	75
7. Популација и примерок.....	76
8. Статистичка обработка на податоците.....	77
9. Организација и тек на истражувањето.....	77
ТРЕТ ДЕЛ - АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	81
1. Анализа и интерпретација на резултатите од истражувањето	
Анализа на резултатите од прашалникот.....	82
ДИСКУСИЈА.....	109
ЗАКЛУЧОК.....	111
ПРИЛОЗИ.....	114
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	121

ВОВЕД

Девиијантното и деликвентното однесување на учениците и мерките што се преземаат против истото е еден од најважните проблеми во воспитно-образовниот процес. Од девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на наставата и вон неа, зависи степенот на консумирање на знаењата од страна на учениците за време на воспитно-образовниот процес. Едноставно кажано, колку понемирни се учениците за време на наставата, толку помалку имаат можност да ги совладаат знаењата за време на воспитно-образовниот процес. Значи нема да претераме ако кажеме дека девијантното и деликвентното однесување директно влијаат врз воспитно-образовниот процес, а преку тоа и врз самото подоцнежнo оформување на учениците во зрели личности. Заради сето ова е многу важно да се истражат девијантното и деликвентното однесување на учениците не само во денешнината, туку и во минатото. Секако дека е важно да се истражат и мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците исто така во минатото и денес и да се направи компаративен преглед помеѓу нив со цел да се согледа евентуалната разлика.

За да одговориме на сето ова, прво нудиме поими за самото девијантно и деликвентно однесување и за причините за нивна појава. Потоа правиме историски преглед на облиците на девијантно и деликвентно однесување во некои земји низ историјата (за оние за кои постојат податоци). Потоа нудиме преглед на девијантното и деликвентно однесување и мерките против нив и во поблиското минато во Македонија при што се служевме со техниката интервју заради недостиг на пишани податоци. На крајот нудиме податоци и за облиците на девијантно и деликвентно однесување во денешнината и за мерките против ваквото однесување.

Според нашите сознанија, вакво истражување досега не е спроведено во Република Македонија заради што се надеваме дека резултатите од истото, ќе и послужат на научната јавност сега и во иднина, која се занимава со девијантното и деликвентното однесување, да ги продолжи и продлабочи со

што ќе се дојде до збогатување на сознанијата за компаративниот преглед на девијантното и деликвентното однесување во минатото и денес и мерките што се преземале и што се преземаат за негово попречување.

Сепак, јасно е дека девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото (со ретки исклучоци) било на многу пониско ниво во однос на девијантното и деликвентно однесување на учениците во денешнината. Истовремено мерките против девијантното и деликвентното однесување порано биле многу построги во однос на мерките денес. Ова пред се се однесува на физичкото казнување кое порано постоело, а денес е строго забрането во многу држави во светот. Интересно би било да се одговори на прашањето за причините за ваквата состојба. Дали поранешниот понизок степен на девијантно однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес е поврзано со поострите мерки против ваквото однесување во минатото или пак во прашање е нешто друго (некои други општествено-социјални околности кои влијаеле на ваквата состојба)? Ние овде само ќе ја констатираме оваа вистина, а натамошните истражувања од повеќе области можеби би понудиле соодветен одговор на ова прашање.

Истражувањето на девијантното и деликвентното однесување на учениците и мерките против нив во минатото е важно за да се види како да се влијае денес против девијантното и деликвентното однесување кои се со далеку поголем обем во однос на девијантното и деликвентното однесување од минатото.

Притоа овде сакаме да потенцираме дека кога е во прашање деликвентното однесување, ќе се задржиме само на ваквото однесување кај учениците, а не и кај оние деца кои се вон воспитно-образовниот процес и кои се во судир со законот.

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА

Литературата што ја користевме во овој труд е целосно во склад со темата што ја обработуваме.

Но, пред тоа сакаме да напомниме дека голем дел од овој труд е заснован врз теренски истражувања, за кои не е потребно консултирање литература што значи дека резултатите од овие истражувања за прв пат се презентираат пред јавноста во Република Македонија. Ова се однесува на поглавието во кое се обработуваат мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото во училиштата во Македонија, до кои дојдовме преку истражувачката техника *интервју*, како и на поглавјето за облиците на девијантно и деликвентно однесување на учениците денес и мерките против таквото однесување.

И додека во овие поглавија не се служевме со литература заради нивниот карактер заснован врз теренски истражувања, со соодветна литература се користевме во останатите поглавја. Ова се однесува на поглавјето што се однесува на дефинирање на основните поими поврзани со девијантното и деликвентното однесување на учениците во основните училишта, како и за причините за појавата на таквото однесување. Притоа се служевме со делата на познати и признати авторитети кои ја обработувале или се уште ја обработуваат оваа област.

Со соодветна литература се користевме и во поглавјето посветено на мерките против девијантното однесување на учениците во историјата во некои земји во светот. И за ова поглавје се служевме со литература од светски познати авторитети и извори кои ја истражувале оваа тема.

Заради сето ова сметаме дека понудивме најсоодветна литература за оние делови од магистерскиот труд во кои имаше потреба од таква литература. Притоа се служевме, како со печатени, така и со електронски извори (во кои доминираа материјалите од интернет), при што водевме сметка изворите кои ги консултиравме да бидат сериозни, докажани и автентични. Се служевме со

поединечни авторски дела, потоа со енциклопедии, како и со службена документација.

Сметаме дека со литературата што ја користевме, целосно и успешно ги покривме сите области на нашето истражување кои требаше да бидат поткрепени со соодветна литература.

Целосниот преглед на сите дела (извори) кои ги консултиравме за време на истражувачката работа на овој магистерски труд, е предаден во поглавјето Консултирана литература.

РЕЗУЛТАТИ

Резултатите од нашево истражување ќе ги прикажеме во неколку одделни целини, кои претставуваат составен дел од овој магистерски труд. Најнапред ќе почнеме со претставувањето на основните дефиниции поврзани со девијантното и деликвентното однесување и причините за неговото појавување. Потоа ќе поминеме на преглед на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во историјата во некои земји во светот при што ќе направиме посебен осврт кон разни земји низ различни историски периоди (антички период, Среден век и Нов век). Потоа поминуваме на преглед на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во блиското минато на Македонија и на крајот правиме осврт на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во денешнината во Македонија.

Конечно сите овие податоци ги анализираме и донесуваме заклучоци. А сега да поминеме на претставувањето на податоците.

ПРВ ДЕЛ
ТЕОРИСКО СОГЛЕДУВАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ

1. Поим за девијантно и деликвентно однесување на учениците

Етимологијата на поимот девијантно е поврзана со разјаснување на латинскиот збор *deviatio* што значи отстапување. Овој поим се користи во разни научни области. Во филозофски, социолошки, педагошки и психолошки план девијантноста се поврзува со најразлични отстапувања на човекот, на дадената личност во една заедница според моралните норми на живот.

За девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес, т.е. за време на наставата постојат разни дефиниции од различни авторитети кои ја проучуваат оваа појава.

Исто така треба да се знае дека за девијантното однесување на учениците постојат различни причини, на кои во продолжение ќе направиме краток осврт.

Но, пред тоа да направиме осврт кон некои од позначајните дефиниции за девијантно однесување.

Авторот Ајдуковиќ (Ајдуковиќ, 1982) во врска со девијантното однесување пишува:

Општествено неприлагодено, девијантно, асоцијално, антисоцијално, општествено неприфатливо и слично однесување се термини со кои се означува одреден распон на однесување на поединци, кои ги карактеризира отстапувањето од нормите, вредностите и прифатливите модели на однесување во одредена општествена заедница.

Според Худек (цитат): *девијантноста е состојба во која традиционално општествено прифатените норми и вредности не се вклучени, како вистински патоказ на индивидуалното однесување.* (Hudek, 1980).

Авторот Џервис, во врска со девијантноста пишува:

Девијантноста е кршење на нормите кои се сметаат за исправни, здрави и морални, тоа е кршење на забрани. (Jervis, 1977).

Дефиниција за девијантноста дава и познатиот педагог Узелац. Според него, девијантното однесување претставува (цитат): *пореметување во однесувањето, кое е спротивно од прифатливите општествени норми на однесување во средината и кои значат штетност, па и опасност, по личноста која го манифестира таквото однесување како и по околината.* (Uzelac, 1980):

Според авторот на Оксфордскиот речник по социологија Маршал Гордон (цитат): *Девијантноста во здраворазумска смисла, се сфаќа како карактеристика, како нешто што му е својствено на одреден вид однесување или на некое лице. Првото својство се однесува на девијантноста како образец на прекршување на нормите, при што се наведува еден синџир од норми. Второто својство ја прикажува девијацијата како стигматска конструкција, како етикета доделена на одредени видови однесувања во одредено време кои на тој начин се девалвираат и често се исклучуваат. Проучувањето на девијантноста од овој аспект се заинтересирани, пред се, за конструкцијата, примената и влијанието на стигматските етикет.* (Маршал, 2004).

Врз основа на сите овде наведени дефиниции, може да се види дека поимот девијантно однесување означува однос спрема некои норми, т.е. отстапување од тие норми.

Да видиме кои се тие облици на девијантно однесување кои се најдоминантни за време на воспитно-образовниот и наставен процес. Од обемните истражувања, дојдено е до прилично јасна слика за овие облици кои зависат и од возраста на учениците.

Како најчести отстапувања меѓу учениците денес се: кршење на дисциплината во училиштето, бегање од часови, груб однос со другите ученици, со наставниците, кражби, употреба на алкохол и дога, насилство, крадење пари и предмети од сопствениот дом, проституирање и др.

Секоја возраст носи карактеристични однесувања кај децата со девијантно однесување:

Кај петтоодделенците се јавуваат следните девијации: тепање, грубо однесување кон девојчињата и останатите соученици, кон наставниците, нарушување на редот и дисциплината во училиштето.

Кај шестоодделенците пак на прво место е грубиот однос кон девојчињата наставниците и останатите соученици, потоа кражби, недисциплина и кршење на училишниот ред.

Седмоодделенците најпрво започнуваат со кражби, доцнење на училиште, грубо однесување, пушење, коцкање, кршење на училишниот ред и слично.

Кај осмоодделенците најчести девијантни појави се: грубо однесување, кражби, употреба на алкохол и дрога, нередовноста во училиштето и др.

Во однос на успехот, кај учениците со добар успех најчести девијации се употреба на алкохол и дрога, бегане од часови, груб однос со девојчињата, недисциплинираност на часовите.

Кај учениците пак со многу добар успех најпрво се започнува со грубиот однос кон наставниците, кон девојчињата па следи дрога, рушење на училишната дисциплина, коцкање.

Во однос на половите, кај момчињата на прв план е употребата на дрога, алкохол, коцкање а потоа прекршување на училишната дисциплина, додека кај девојчињата, на прво место е грубиот однос кон наставниците, тепање, недисциплината па потоа употребата на алкохол и дрога. (Рангелова 2002. стр.12-13).

Што се однесува до поимот за деликвентно однесување треба да го објасниме поимот *деликвент*, кој значи *престапник*. Всушност деликвент е она лице што се оденсува спротивно од законските норми и врши кривично дело.

Деликвентното однесување е тесно поврзано со вршење кривични дела, т.е. тоа е престапничко однесување. Деликвентите се ученици или деца вон воспитно-образовниот процес кои вршат кривични дела (алкохол, трговија и конзумирање наркотици, проституција, кражби, тепачки, оштетување на

материојални добра и сл.). Тие во решавање на проблемите најчесто користат сила. Во најголем број случаи овие деца се бездомници, иако ги има и среде учениците. Во овој труд спомнавме дека ќе се задржиме само на полесните облици на деликвентно однесување само кај учениците.

2. Влијанието на училишната средина

Училиштето претставува јавна општествена институција за образување и воспитување на младите со задача да обезбеди квалитетно, современо образование и хумано воспитување на младите луѓе. Заедно со семејството тоа претставува најбитен фактор за подготвување на младите за чесен, активен живот во општествената заедница.

Преку училиштето се развива чувство на љубов спрема луѓето и заедницата се изградуваат хуманистички вредности, почитување на други луѓе и сл.

Превентивната улога на училиштето во однос на децата со девијантно и деликвентно однесување е повеќедимензионална: образување и оспособување на младиот човек за живот, создавање работни навики, целосно воспитување на младиот човек. (Арнаудовски, 2007.стр.481) Во остварувањето на превентивната функција на училиштето се јавуваат повеќе проблеми како што се: нецелосна опфатеност на младите генерации со училишно образование, неостварување на функцијата на училиштето во однос на пренесувањето на знаење во согласност со развојот на образованието и науката, неусовршеност на методите за пренесување на знаењето и нивно лесно совладување, присуство на воспитување под двојни влијанија (училишно, домашно, религиозно и сл.), создавање одбивност и незаинтересираност за училиштето и содржините што се учат.

Преоптовареноста на учениците со наставно градиво, неагажманот на наставниците во согласност со потребите и способноста на секој ученик, посебно на оние ученици кои покажуваат потешкотии во совладувањето на градивото или потвреден слаб успех, што немаат работни навики и

одговорност во извршувањето на задачите се од огромно значење. Многу училишта имаат лоши просторни услови. Лошиот однос на наставниците и учениците спрема одделни ученици доведува до разни фрустрации со кои тие не можат рационално да се борат. Многу нерешени конфликти на учениците со училишната средина негативно се одразуваат и врз нивното однесување надвор од училиштето.

Ниското образовно ниво претставува еден од условите за појава на девијантно и деликвентно однесување кај учениците. Ниското образовно ниво, најчесто го следи и ниско воспитно ниво, а што наоѓа одраз во однесувањето на младите.

Учениците кои во училиштето доживуваат неуспех во учењето и кои во него се чувствуваат непожелни, од кои било причини, имааа аверзија спрема училиштето. Во настојувањето да најдат поле за самопотврдување, слабите ученици често се одделуваат од училиштето и се вклучуваат во неформални улични групи кои вршат силно влијание на нив. Најтежок облик на негативен однос на младите спрема училиштето претставуваат прекините во школувањето. Тие можат да бидат манифестирани преку привремено или целосно прекинување на натамошното школување (Jašovik. 1988, стр.189).

Од претходно изложеното можеме да заклучиме дека ниското образовно ниво, разни конфликти на младите со училишна средина, негативниот однос спрема училиштето, лошиот успех во учењето се значајни фактори за појавата на девијантни и деликвентни однесувања на младите во училиштето.

2.1. Семејството како еден од факторите за појава на девијантно и деликвентно однесување кај децата

Семејството е најзначајната примарна група во која се раѓа, воспитува, формира и развива младата личност. Во семејството младиот човек ги стекнува своите први животни искуства и претстави за животот, своите погледи, морални норми, вредности, навики и склоности, кои влијаат во подоцнежното однесување. (Žlebnik, 1972). Тоа е првата и најприродна социјална средина во која индивидуата го започнува својот живот и развој. Тука ги формира првите претстави за светот околу себе, се стекнуваат основни навики, се развива емоционалната стабилност, се формира односот кон традицијата и општеството. Две основни задачи на семејството се: прво да го обезбеди физичкиот опстанок и второ да ги изгради основните човекови особини.

Хармонијата во семејството односно семејната кохезија е основен услов за формирање здрава, интегрална личност. Кога семејството е кохезивно, интегрално, во него владее атмосфера на љубов, почит и меѓусебно разбирање. Дисхармонијата во семејството резултира со чести расправи и пресметувања, отсуство на согласност, љубов и топлина. Семејството може негативно да влијае и да биде причинител за појава на девијантни и деликвентни појави кај децата.

Воспитната запуштеност, негрижата од страна на родителите резултира со асоцијално, дрско некултурно и непристојно однесување. Особено силно влијание имаат нарушените односи во семејството, многучлени семејства, низок образовен и социјален статус каде степенот на ангажирање на семејството во воспитувањето на младото поколение е мал и недоволен.

Не секогаш и дефицитарните семејства односно отсуството на еден од родителите доведува до појава на девијантни и деликвентни појави кај учениците. Децата од таквите семејства се чувствуваат несакани, отфрлени, чувствуваат недостаток на љубов што допринесува да се изгуби чувството на самодоверба, се јавува несигурност или агресивност.

Сиромаштијата од една страна и богатството, разгаленоста, отсуство на контрола, задоволувањето на сите барања и потреби, од друга страна се

два спротиставени пола што имаат еднакво негативно влијание врз формирањето на девијантни и деликвентни појави кај учениците. (Арнаудовски, 2007 стр.483).

Деградираното семејство во кое се присутни алкохолизмот, проституцијата, безделничењето, просјачењето, коцкањето, до криминално однесување на родителите или постарите браќа и сестри, придонесуваат за формирање негативен систем на норми и вредности и негативен модел на однесување. (Арнаудовски, 2007 стр. 483).

Сето ова значи дека семејството игра исклучително важна улога во девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот и наставен процес.

3. Мерките против девијантното и деликвентно однесување на учениците во историјата во некои земји во светот

За да можеме да направиме компарација помеѓу облиците на девијантно и деликвентно однесување и мерките против нив во историјата и денес, должни сме да направиме преглед на девијантното и деликвентното однесување на учениците во поедини земји низ историјата. До податоци за ова поглавје дојдовме преку користење на методот на теориска анализа. Со помош на овој метод дојдовме до сведоштва од историски извори кои сведочат за мерките против девијантното однесување на учениците во неколку земји низ историјата. Овој преглед го претставуваме хронолошки обработен, почнувајќи од познатите цивилизации во периодот на антиката, па преку Средниот век, за да завршиме со првиот период на Новиот век. Во минатото среде учениците било многу позастапено девијантното однесување, додека за деликвентно однесување, речиси и да нема податоци. Затоа, во ова поглавие ќе ставиме акцент само на девијантното однесување за кое најдовме податоци.

Веднаш ќе кажеме дека во историските извори што ги консултиравме, не најдовме на директни и непосредни сведоштва за тоа кои облици на девијантно однесување на учениците постоеле во минатото. Меѓутоа, до овие податоци сепак дојдовме благодарение на податоците во кои се спомнати и опишани мерките против девијантното и деликвентно однесување на учениците низ историјата. Ова значи дека ако, на пример, во некој историски извор прочитаме дека во одредена земја учениците биле физички казнувани затоа што биле немирни или не внимавале на часовите, автоматски тоа значи дека во тој период недисциплината на часовите била еден од облиците на девијантно однесување на учениците.

Значи во продолжение ќе направиме осврт на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците низ историјата

Иако не постои обемна литература за оваа област, сепак успеавме да најдеме некои интересни податоци во врска со мерките против девијантното однесување на учениците низ историјата, како што рековме, почнувајќи уште од антиката, преку Средниот век, па се до Новиот век.

Мерките против девијантното однесување на учениците се практикувале главно со помош на казнување, при што доминирало физичкото казнување. Меѓутоа, уште од периодот на антиката имало иницијативи против практикувањето на физичкото казнување. Ваквите иницијативи (иако биле поединечни) продолжиле и во Средниот век, додека во Новиот век (од не така одамна) физичкото казнување во голема мера е забрането, иако истото се уште егзистира во голема мера.

Овде ќе направиме преглед на најинтересните сегменти од методите за одржување на училишната дисциплина во минатото.

За мерките против девијантното однесување на учениците во антиката делумно сознанијата индиректно ги црпиме од историските податоци кои го опишуваат казнувањето на учениците и начинот на кој била одржувана дисциплината среде учениците во овој период. Веднаш ќе кажеме дека во антиката прилично доминантно било физичкото казнување на учениците. Овој вид казнување бил поддржуван, како од социјалните, така и од религиозните фактори, кои во тие времиња го организирале воспитно-образовниот процес. Методот на физичко казнување бил присутен во сите познати антички цивилизации, иако дури и тогаш имало поединци кои се спротивставувале на овој метод или кои зборувале дека истиот не е ефикасен.

За да ги сфатиме подобро мерките против девијантно однесување во минатото воедно за секоја земја одделно ќе понудиме и краток преглед на историјатот на таа земја со цел да се обидеме да го сфатиме времето во кое егзистирале овие мерки.

3.1. Антички период

Периодот на целокупната човекова историја е поделен на три главни периоди и тоа: Антички период, Среден век и Нов век.

Античкиот период трае од првите регистрирани облици на цивилизација и трае до средината на VI век, т.е. до периодот на Големата преселба на народите, иако има и други мислења во врска со крајот на овој период.

Најпознати култури во овој период во светот биле: македонската, грчката, египетската, римската, месопотамиската, индиската, кинеската, еврејската и други.

Во сите овие култури, покрај значителниот развој на уметноста и културата, посебно внимание било посветувано и на воспитно-образовниот процес, т.е. на школувањето на децата и возрасните и за некои од овие активности постојат пишани податоци во рамиите на кои понекогаш се спомнати и мерките против девијантното однесување на учениците.

Во продолжение ќе направиме преглед на позначајните податоци во врска со ова. За секоја цивилизација ќе наведеме и краток историски преглед за да се знае во какви услови учеле учениците во тоа време.

3.2. Балканот (грчките градови-држави и Македонија)

Пред да поминеме на главната тема на ова поглавје, должни сме да кажеме нешто за историјата на земјите и државите кои се овде опфатени.

Најзначајни антички култури на Балканот биле македонската, грчката, а уште егзистирале и тракиската и илирската, како и некои култури пред тоа. Најголем број пишани докази од тоа време има за историјата на т.н. „античка Грција“, која всушност не постоела како единствена држава, туку тоа биле извесен број градови-држави со слична култура, религија и јазик, кои постојано или војувале меѓу себе или биле во кревок мир.

Античката историја на грчките градови-држави трае од околу 1100 год. пред Христа и инвазијата на Дорците, па се до 146 година пред Христа кога Римјаните ги освоите грчките територии по Битката кај Коринт. Старогрчката

култура имала големо влијание над Римската Империја, а подоцна извршила големо влијание врз јазикот, политиката, образовниот систем, филозофијата, науката и уметностите, а пред се во подемот на ренесансата во западна Европа и во различните нео-класични пројави во XVIII и XIX век во Европа и Америка.

Античките грчки територии се наоѓале на јужниот дел на Балканскиот полуостров. Овие територии излегувале на три мориња: Јонско, Егејско и Средоземно. Брегот на овие територии бил прошаран со многу полуострови, заливи и острови. Старогрчките територии географски биле поделени на северен дел (Епир и Тесалија), среден (Атика и Беотија) и јужен дел (Пелопонез). Старогрчките територии немале услови за развој на земјоделието. Во овие територии било развиено сточарството, морепловството и трговијата. Според грчкиот историчар Тукидит (460 - 369 пред Христа), најстари жители на овие области биле Каријците и Лелегите, кои ја развиле и цивилизацијата на островот Крит. Најзначаен центар на островот Крит бил градот Кносос, а според легендата тука живеел кралот Минос. Според името на Минос, културата развивана на овие простори била наречена Минојска или Критска, а била развивана од XXVI - XIV век пред Христа. Во почетокот на XX век пред Христа, од север во старогрчките територии се населиле Ахајците, кои продреле во најјужните предели, го освоиле островот Крит и ја уништиле критската култура. На Пелопонез бил изграден градот Микена кој станал центар на новата Микенска цивилизација (XVII - XIII век пред Христа). Околу XII век пред Христа во северот на овие територии се населиле Јонци, Дорци и Еолци, кои го покориле и асимилирале домородното население кое имало поразвиена култура, ја прифатиле и ја развиле уште повеќе. Тие се нарекле Хелени а подоцна го добиле името Грци од Римјаните.

Со развојот на производствените сили хеленското општество се повеќе се раслојувало на богати и сиромашни. Богатите за да ја зачуваат власта над сиромашните создале државен апарат, но планинската природа не нудела можност за економско и политичко обединување на Хелените. Така не била создадена единствена држава, туку се создале повеќе мали држави (околу

100). Тие ја опфаќале територијата на еден град со околината и биле наречени градови-држави (полиси). Секој полис ги задоволувал потребите на своето население и затоа секоја држава ја чувала својата самостојност и била против обединување со друга држава. Полисите често војувале меѓу себе. На чело на секој град-држава се наоѓал базилеј, кој бил врховен војсководец, свештеник и судија. Тој се советува со советот на старешини и со народното собрание. Најзначајни градови-држави биле: Атина, Спарта, Теба, Коринт, Мегара и други.

Во старогрчките територии немало доволно обработлива земја, што предизвикало голема пренаселеност во градовите и појава на глад. Во периодот од VII - VI век пред Христа, била извршена колонизација во три правци: на запад кон јужна Италија и Сицилија, на север кон Тракија и Јадранско море и на исток кон Мраморно и Црно Море. Поради големиот број грчки колонии во Јужна Италија, Римјаните оваа област ја нарекле „Голема Грција“. Грчките колонии се развиле во независни држави - полиси, но не ги прекинале врските со својот роден крај. Тие станале посредници за снабдување на својот роден крај со сировини и храна. Развојот на трговијата овозможил многу полиси да израснат во трговски и политички центри. Во тој поглед, особено се истакнал градот Милет, кој се наоѓал на Малоазискиот брег, и кој и самиот имал свои колонии на Црното и Средоземното Море. Така Хелените со колонизацијата станале господари на Црното, Средоземното, Јадранското и Јонското Море.

Да кажеме неколку зборови и за **Македонија** која исто така во античко време претставувала значајна цивилизација. Македонија во својот зародиш ја опфаќала територијата на денешна Република Македонија и Беломорска или Егејска Македонија, во северниот дел на денешна Грција, на запад се граничела со Илирија, на југозапад граници на кралството допирале до кралството Епир, на север во почетокот кралството се граничело со Трибалите, а подоцна со Дарданија, додека пак на исток кралството се граничело со Тракија. Подоцна Кралството Македонија станало најмоќната држава на светот

кога Александар Македонски го освоил речиси целиот познат свет во тоа време и со тоа го започнал македонскиот период на светската историја.

По краток период на персиската власт под водство на кралот Дариј I, Македонија ја обновила својата независност под водство на кралот Александар I (495 – 450 год. пред Христа). Пред IV век пред Христа кралството покривало територија по големина еднаква на денешната област Македонија во Грција. Аминта III (околу 393–370 пред Христа) за прв пат ја централизираше власта во Македонија. Родовските заедници на периферијата ги контролирале приодите низ кои поминувале илирските војски во напад на Македонија северно и северозападно. Аминта имал три сина; првите два, Александар II и Пердика III владееле само кратко. Младиот син на Пердика III бил заменет со третиот син на Аминта, Филип II Македонски кој се прогласил за крал и подоцна ја завладеал и Грција.

За време на кралот Филип II, (359 – 336 год. пред Христа) Македонија се проширила на територијата на Пајонците, Тракијците и Илирите.

Македонија станала политички активна со нејзините односи со јужно-централните грчки полиси, но исто така задржала и некои архаични културни и општествени елементи како централизација на градот околу кралската палата (прво во Ајга, а потоа и во Пела) која била различна во однос на културата на хеленските полиси, како и други архаични обичаи.

Во Македонија егзистирала и наследната монархија која значела голема, а понекогаш и апсолутна власт, иако понекогаш кралот бил проверуван од страна на аристократијата. Затоа меѓусејните борби за власт не биле реткост. Ова претставувало голем контраст со хеленските полиси јужно каде владеела демократија, т.е. монархијата на тираните, во која наследноста била повеќе амбиција отколку фактички остварлива.

Сл. Карта на македонското царство во времето на Александар Македонски
Figure 1. Map of the Macedonian Empire from the time of Alexander the Great

Синот на Филип, Александар Македонски (336 – 323 год. пред Христа) за релативно краток период успеал да ја наметне македонската власт не само врз грчките територии, туку и врз Персиското царство, вклучувајќи го и Египет, Блискиот, Средниот исток и делови од Индија. Александар ги прифатил политичките системи на освоените земји. Иако царството се распаднало кратко по неговата смрт, неговите освојувања оставиле траен печат во регионите.

И покрај распадот на царството во помали кралства раководени од генералите на Александар, Македонија останала многу атрактивна територија. За кратко време била владеена од страна на Деметриј I Опсадникот (294 – 288 год. пред Христа), но потоа започнала граѓанска војна. Антипатар и неговиот син Касандар ја зазеле власта, но ја изгубиле по смртта на Касандар во 297 пред Христа.

Синот на Деметриј I Опсадникот, Антигон II (277 – 239 год. пред Христа) успешно го вратил мирот и просперитетот и успешно ја одбрал Македонија од галациската инвазија, но изгубил контрола врз многу грчки полиси. Тој сепак воспоставил стабилна монархија и благодарение на него, новата династија

Антигониди. Неговиот наследник Антигон II (239 – 221 год. пред Христа) ги искористил овие предности и ја проширил власта на Македонија ширум регионот.

Под водство на кралот Филип V (221 – 179 год. пред Христа) и неговиот син Персеј (179 – 168 год. пред Христа) Македонија се соочила со експанзионизмот на Римската република. За време на II век пред Христа и I век пред Христа Македонија била во неколку војни со Рим. Ова резултирало со пораз на Македонија, отстранувањето на Антигонидите и распадот на македонското кралство. Андриск успеал накратко да ја врати монархијата во 149 год. пред Христа, но бил поразен следната година и Македонија потпаднала под директна римска власт како Римска провинција Македонија.

3.2.1. Девиијантното однесување на учениците на Балканот

За девијантното однесување на учениците на Балканот за време на антиката (главно Македонија и грчките територии) дознаваме преку ретките податоци посветени на мерките против девијантното однесување на учениците од ова време, конкретно преку мерките за одржување на дисциплината за време на наставниот процес. Логично е да претпоставиме дека штом имало мерки за одржување на дисциплината во воспитно-образовните институции во антиката, имало и девијантно однесување на учениците.

Што се однесува до наставниот процес на Балканот во антиката, може да се каже дека тој бил сличен или ист во балканските земји.

Во Атина децата во најраната возраст биле учени во домашни услови понекогаш под надзор на педагог. Тие главно биле воспитувани од областа на моралот. На седумгодишна возраст децата биле запишувани во основно училиште. Таму тие учеле да читаат и да пишуваат, но и да цртаат и да бројат. (Sienkewicz, 2007). Учениците пишувале со *стилус* на табла покриена со восок. Исто така учениците учеле наизуст поезија која потоа требало да ја рецитираат (Mavrogenes, 1980). Најголемиот дел од народот (а посебно сиромашните) го завршувале единствено основното образование (Downey, 1957).

За старите Грци бил важен и физичкиот изглед што го одржувале со посебни облици на физичко воспитание кои ги практикувале уште од времето на основното образование, па и подоцна. За физичката кондиција тие се школувале во институцијата гимназиум (Sienkewicz, 2007, стр. 344). Физичкиот тренинг бил потребен и заради честите војувања, т.е. заради подготовките за војна. Истовремено кон крајот на V век пред Христа било воведено средното образование (Aristophanes, 2002, стр. 65). Меѓутоа, среде воените кругови ова образование наишло на отпор затоа што тие сметале дека создавањето на преголем број интелигенција ќе ја ослабне одбранбената моќ на Атина (Aristophanes, 2002, стр. 65). Но, од друга страна оние кои имале понапредни сфаќања сметале дека образованието може да помогне и на физичката сила (Plutarch), а и на напредокот на човештвото воопшто (Downey, 1980, стр. 340).

Изучувањето на средното образование почнувало од четиринаесет-годишна возраст и било практикувано од страна на децата кои потекнувале од побогати семејства. Биле изучувани природни науки (биологија и хемија), но и реторика, говорништво, геометрија, астрономија и метеорологија (Aristophanes, 2002, стр. 66). Со текот на времето средното образование станало многу почитувано среде атинското општество и секој што имал завршено вакво училиште имал голем углед среде граѓаните. Најпознатите атински водачи Темистокле и Перикле имале завршено вакво образование (Plutarch, 1960, стр.78).

Оние момчиња кои сакале да се школуваат и по средното училиште, тоа го правеле преку *ефебскиот* тренинг, за кој можеле да конкурираат на возраст од осумнаесет години (Sienkewicz, 2007, стр. 346).

Но, во тоа време не биле заборавени ниту децата на посиромашните семејства, кои биле подучувани да водат трговија.

Во училиштата во Атина се изучувала и музиката и танцувањето. Најчести инструменти кои се изучувале биле: харфата, флејтата и лирата (Aristophanes, 2002, стр. 113).

Познато е дека Аристотел ја формирал воспитно-образовната установа позната под името Лицеум, во која предавањата Аристотел ги држел наутро. Учениците правеле истражувачки проекти, а на секои десет дена се избирал ученик (студент) кој бил еден вид администратор на другите. На тој начин и

учениците се вклучувале во наставниот процес, што секако дека позитивно влијаело во одржувањето на дисциплината во лицеумот. Инаку лицеумот Аристотел го организирал во Атина во времето кога таа била под власта на Македонците.

Слика 2. Училница во антиката
Figure 2. Classroom in ancient times

Спартанците биле народ кој исто така обрнувал внимание на воспитанието и образованието. Во Спарта воспитанието на младите било организирано од страна на државата, а младите требало да се воспитуваат исклучиво за да можат што подобро да служат на државата која ги школувала. Таму поединецот бил подреден на заедницата. Учениците заедно живееле во помали комуни, каде биле тренирани на сурови услови за живот. Така, на пример, облека им била давана еднаш во годината, спиеле сите заедно и оскудно се хранеле.

Во училиштата во Спарта посебно значење имало физичкото казнување како метод за одржување на дисциплината. Тоа било сметано и како начин за калење на телото и душата, па така честопати биле тепани и недолжните ученици. Оној кој бил најиздржлив бил поставуван за водач на групата по што самиот го водел следниот курс. Секако дека ова се однесувало на установите каде се стекнувале воените вештини.

За девијантното однесување во училиштата, Платон (427 - 347 година пред Христа) пишува:

„Ако ученикот слуша, тогаш ќе биде добро за него, а ако не, тогаш тој ќе се поправи со помош на закани и удари...” (Plato, Protagoras, 1953 edition, 324).

Значи гледаме дека и во антиката имало ученици кои не слушаат на часовите, т.е. практикувале облик на девијантно однесување. Гледаме и дека кон нив биле применувани мерки на физичко казнување.

Но, истовремено Платон го критикувал ваквиот начин на казнување тврдејќи дека слободниот човек не може да се образува ако е во окови (Plato, 1961). Платон дал и конкретна инструкција во однос на мерките против девијантното однесување, која била против физичкото казнување. Во врска со ова овој познат филозоф вели:

„Учете ги децата во училиштата не преку принуда, туку преку игри и така ќе бидете во подобра можност да го видите природниот резултат.” (Plato, 1961).

Платон смета и дека позитивниот приод кон учениците ќе предизвика љубов кај нив кон училишните предмети, при што казнувањето ќе стане непотребно. Гледаме дека ваквиот став е сосема во склад со современите сфаќања на методите за одржување дисциплина во воспитно-образовниот процес.

Интересно е што подоцна изгледа Платон, барем делумно, го променил своето мислење, па во своето дело „Закони“ се заложил за поголема контрола на учителот кон учениците, која по потреба требало да се одржува и со помош на физичко казнување (Plato, 1953, стр. 644).

За физичко казнување на немирните ученици се залагал и Аристотел (384 - 322 година пред Христа) во своето дело „Политика“ (VII, 17). Заради фактот што Аристотел имал свои ученици и во Македонија (од каде и самиот потекнувал, а неговиот најпознат ученик бил токму Александар Велики Македонски) можеме да заклучиме дека и во Македонија во антиката постоело физичко казнување на учениците за одржување на училишната дисциплина.

Од сето досега изнесено, т.е. од минималниот број историски податоци што постојат во врска со облиците на девијантно однесување во антиката на Балканот, гледаме дека такво однесување среде учениците постоело и дека

против него биле преземани одредени мерки, а најчесто физичко казнување на учениците со девијантно однесување.

3.3. Египет

Најнапред да кажеме неколку зборови и за историјатот на антички Египет. Античката египетската цивилизација егзистирала во периодот помеѓу XXVIII век пред Христа до XXIII век пред Христа. На чело на оваа држава се наоѓал фараон и тој имал неограничена власт низ целата држава. Фараонот воедно бил и главен на сите богови во антички Египет, што значи дека и самиот бил сметан за бог. Доказ за ова е градењето на светски познатите пирамиди за кои се смета дека всушност биле гробници на фараоните-богови, од кои најпознати се пирамидите на: Џосер, Снофер, Кеопс (Хуфу), Кефрен (Хафра) и Микерин (Менкаур). Исто така многу нараснал и култот кон богот на сонцето Амон Ра, а фараоните се нарекувале дека се негови синови.

Во периодот помеѓу XXIII и XXI век пред Христа, античкиот Египет се распаднал на извесен број помали политички единици. Новото државно обединување на антички Египет почнало преку Среден Египет, по што тиванскиот фараон Ментухотеп Први станал владетел на обединетиот Египет. Во периодот помеѓу XXI и XVIII век за покровител на фараоните бил објавен богот Амон, кој бил египетски врховен бог. Аменемхет Први ја преместил престолнината од Тива во Итауи, но по само неколку години повторно се распаднал обединетиот Египет. Подоцна територијата на антички Египет била заземена од страна на азиските Хиксози, кои со преземањето на власта на Долен Египет си создале свој град со име Аварис и кој всушност станал и главен град во источниот дел на делтата на реката Нил. Фараонот Јахмос Први успеал да го ослободи целиот Египет. Во време на владеењето на Аменхотеп Трети, древниот Египет го достигнал својот најголем сјај. Од провинциите во Азија, древниот Египет добивал како даноци мед, олово, сребро, животни, вино, слонова коска и слично. Во тој период бил славен новиот бог на Сонцето по име Атон, во чија чест била основана нова престолнина - Ахетатон. По

смртта на фараонот Ехнатон, престолнината била вратена во Тива во 1335 година пред Христа.

Околу 1290 год пред Христа, фараонот Рамзес Втори повторно ја зајакнал моќта на Египет. Водел големи борби со Хетите и нивните сириски сојузници. Главен град во времето на владеење на овој фараон станува Пер-Рамзес. Во 945 година пред Христа либискиот военоначалник Шешонк Први се прогласил за фараон, а за своја престолнина го избрал градот Бубастис во делтата на Нил. Во 671 год. пред Христа Асирците го завзеле египетскиот град Мемфис, а по неколку години ја завзеле и Тива. Фараонот Псаметих Први повторно го обединил Египет. Во времето на неговиот син Нехо Втори, бил изграден канал, кој го поврзувал Нил со Црвеното Море.

Во 332 год. пред Христа во Египет навлегла армијата на Александар Македонски и државата станала дел од Македонската империја. По распадот на оваа империја, со Египет продолжиле да владеат Македонците, конкретно Птоломеј Лаг, кој ја основал македонската династија на Птоломеите, која владеела со оваа земја од 305 до 30 година пред Христа. Главен град на Египет во овој период станал Александрија. За време на управувањето на царицата Клеопатра, последна од династијата на Птоломеите, Египет се вовлекол во војна со моќната Римска империја. Така завршил античкиот период на оваа земја.

Слика 3. Училиште во антички Египет
Figure 3: School in ancient Egypt

Што се однесува до школувањето, познато е дека во стариот Египет тоа било привилегија за децата на богатите. Во тоа време школувањето почнувало на возраст од четири години. Училиштата биле насочени за одделни насоки, па секој родител го испраќал на школување детето во она училиште за кое сметал дека ќе му помогне во кариерата. Така, на пример, оние кои се подготвувале да бидат собирачи на данок, се запишувале на математика и сл. Не постоеле посебни згради каде се изведувала наставата, туку учениците оделе по домовите на наставниците, каде останувале поголем дел од денот, при што си носеле и храна. Пишувањето се одвивало на папирус со црвено мастило.

Што се однесува до девијантното однесување на учениците за време на наставата, останале скудни податоци од кои се гледа дека учениците за време на наставата ја нарушувале дисциплината најчесто со зборување за време на предавањето, спиење или мрзеливост и незаинтересираност. Учениците кои ја нарушувале дисциплината наставникот ги удирал со прат по грбот (Повеќе детали за ова на: <http://library.thinkquest.org/J002606/AncientEgypt.html>). Ова значи дека физичкото казнување била можеби единствената мерка против однесувањето на учениците со девијантно однесување.

3.4. Индија

Да спомнеме неколку податоци и за античката историја на оваа земја, пред да направиме осврт кон податоците за мерките против девијантното однесување на учениците.

Првите познати населби на територијата на Индија се забележани уште од пред околу 8.500 год. Околу 3.400 год. пред Христа се појавила т.н. „Цивилизација по долината на реката Инд“, која била лоцирана во западниот дел на Индија. По него следувал Ведскиот период, во време на кој се појавил хидуизмот и други културни сегменти карактеристични за раното индиско општество, кој завршил околу 500 год. пред Христа. Во средината на VI век пред Христа на тлото на Индија биле востановени извесен број независни држави. Во IV век пред Христа дел од Индија потпаднал под власта на Македонците, но тоа траело само неколку години, по што Индијците кренале

востание. Во III век пред Христа на територијата на Индија егзистирала моќната Маурја империја која го обединила речиси целиот индиски потконтинент. Најпознат владетел во овој период бил Ашока Велики, кој направил вистински културен препород во Индија. Периодот во кој владеел тој и неговите наследници е познат како „Златно доба на Индија“ и во него бил постигнат голем напредок во областа на: уметноста, математика, астрономијата, религијата и сл. Како таква Индија влегла и во Средниот век.

Воспитно-образовниот процес во античкиот период во Индија се одвивал под влијание на хиндуизмот и будизмот. Образованието во периодот на најраниот будизам се одвивало во будистичките манастири. Таму учениците учеле да читаат и пишуваат, а се изучувале и математика, медицина, логика и уметност. Во будистичките манастири отпрвин се воспитувале будистичките монаси, но со текот на времето тие станале отворени и за останатата популација. Крај градовите се појавиле големи манастири кои биле спонзорирани од кралските семејства и од богатшите со што станале значајни воспитно-образовни центри во Индија. Универзитет бил отворен и во големиот будистички манастир во Наланда (североисточна Индија).

Слика 4. Училиште во античка Индија
Figure 4: School in ancient India

Во Индија во античкиот период, важеле „Законите на Ману“ објавени околу 200 година по Христа, кои биле засновани на постари текстови, во кои меѓу другото пишувало дека учениците кои прават намерни грешки за време на

наставата, т.е. кои ја нарушуваат дисциплината, можат да бидат „*бидат тепани со ортоми или со бамбусова трска*“ (Woody, 1949, стр.163).

Ова значи дека и во античка Индија во воспитно-образовните институции постоело девијантно однесување на учениците, а најчеста мерка против истото било физичкото казнување на учениците.

3.5. Израел и Евреите

Зборот *Евреин* има различни значења од кои најчести се двете: религиозно и етничко. Така, Евреин може да биде припадник од секој народ, кој ја практикува Еврејската религија, но Евреин може да се смета и оној кој припаѓа на еврејскиот народ и култура, па од тој аспект зборот *Евреин* има етничко значење.

Најголемиот број Евреи сепак себеси се сметаат како припадници на ист народ, т.е. нација, која потекнува од античките Израелити и од оние кои ја прифатиле нивната религија на различни места и во различни времиња. Терминот *Евреин* се јавил кога античкото Израелско кралство било поделено на северно Кралство Израел и јужно Кралство Јудеја. Израелитите себеси се нарекувале припадниците на северното кралство, додека Евреите биле припадниците на јужното кралство. Со текот на времето, зборот Евреин повеќе се однесувал на оние со еврејска вера, отколку на сите оние кои буквално потекнувале од Јудеја. Модерната употреба на зборот Евреин се однесува и на оние кои активно го практикуваат јудаизмот, но и на оние Евреи, кои иако не го практикуваат јудаизмот како религија, туку поминале во други религиозни определби, сè уште се сметаат себеси како етнички Евреи заради традицијата на нивните еврејски семејства, како и заради лична културна идентификација.

Евреите ја создале првата монотеистичка религија - јудаизмот. Нивната историска прататковина е Палестина. Историјата на Евреите, е позната од текстовите во Библијата, кои се потврдени и се уште се потврдуваат со археолошките наоди во сегашната држава Израел. По низата бурни настани во нивната историја (меѓу кои и ропството под Македонците за време на

македонската династија на Селевкидите), Евреите потпаднале под власта на Римјаните, против кои во 66 година по Христа, кренале големо востание, кое крваво било задушено, по што Евреите се раселиле по целиот свет и дури во средината на XX век почнало нивното масовно враќање во татковината Израел.

Познато е дека организираниите форми на школување среде Евреите потекнуваат уште од библиските времиња.

Основните училишта се појавиле во првиот век пред Христа. Во еврејската света книга Талмуд пишува дека децата треба да почнат да одат на училиште од шестгодишна возраст. Овде постојат и пораки со чисто педагошка содржина во кои, на пример, пишува дека учениците не смеат да бидат тепани од страна на наставниците, дека постарите ученици треба да им помагаат на помладите. Исто како и кај другите религии, и во јудаизмот првите училишта биле отворени крај храмовите (синагогите).

И за училишната дисциплина, преку мерките за нејзино одржување, среде Евреите, постојат податоци во еврејската света книга „Талмуд“:

„Треба да бидат казнувани само оние ученици за кои нивниот учител смета дека имаат добар капацитет за учење, но кои се невнимателни. Но, ако се тапи и не можат да учат, тие не треба да бидат казнувани“.(*The Talmud*, quoted in Cubberley's *Readings*, 1920).

Од ова сведоштво гледаме дека главен облик на девијантно однесување среде Евреите во антиката било невниманието на часовите, најверојатно проследено со недисциплина штом се препорачува нивно казнување.

3.6. Римската империја

Римската држава била создадена на Апенинскиот полуостров.

Во времето на античкиот период на овој полуостров живееле многу племиња. Најпознати биле: Галите, Италиите, Латините, Умбрите, Самнитите и други. По Италиите подоцна Апенинскиот Полуостров го добил името Италија. Во јужниот дел на Апенинскиот Полуостров и на Сицилија живееле колонии на Хелените.

Етрурците ја населувале Средна Италија. Тие биле едни од најстарите жители на Италија. Нивното потекло се уште не е точно утврдено. Тие во VIII и VII век пред Христа, имале свои градови со развиено занаетчиство и трговија. Етрурците имале високо развиена култура. За тоа сведочат голем број материјални остатоци. Тие извршиле големо културно и политичко влијание на римската држава.

Латините имале најзначајна улога во историјата на Рим. Ја населувале областа Лација во Средна Италија, јужно од Етрурците и од долниот тек на реката Тибар која била граница со Етрурците. Во оваа област имало повеќе градови меѓу кои бил и градот Рим. Градот се простирал на седум добро утврдени ритчиња, кои се обединиле за да можат полесно да се бранат од надворешните напади. Според легендата Рим бил основан во 753 година пред Христа.

Во најстариот период Рим имал родовско уредување. Родовите биле составени од патријахални семејства - фамилии, на чие чело стоел патер. Населението го сочинувале слободни и неслободни луѓе. Слободните се делеле на патриции и плебејци. Патриции биле богати луѓе, кои уживале големи привилегии и ги завземале сите положби во државната управа. Од нивните редови биле избирани конзули и сенатори. Плебејците воделе потекло од потчинетото население на Лација и на Етрурците. Се занимавале со земјоделство, занаетчиство и трговија. Плаќале даноци на државата, служеле војска, но немале политички права и не учествувале во работата на народното

собрание. Бракот меѓу патрициите и плебејците бил забранет со закон. Неслободното население го сочинувале робови, кои во овој ран период во римската држава не биле бројни.

Во најстариот период со Рим управувал крал. Кралот ја предводел војската, бил врховен судија и свештеник. Постоело и народно собрание, кои го сочинувале сите полнолетни мажи и војници, а исто така и сенат, што го сочинуваат старешините на најбогатите и најугледни родови.

Според традицијата постоеле седум кралеви. Последните три кралеви биле етрурски, бидејќи во VII век п.н.е. Лација била освоен од Етрурците. Со нивното владеење не биле задоволни римските патриции, кои во 509 год. пред Христа го симнале од престолот и го протерале последниот крал (Тарквиниј Гордиот) и прогласиле република. На нејзиното чело се наоѓале двајца конзули, кое ги избирало народното собрание а било од редовите на патрициите, со мандат од една година. Сенатот добил многу поголемо значење, а неговите одлуки биле задолжителни и за конзулите.

По ослободување од етрурската власт, Римјаните започнале да водат војни за проширување на својата држава најпрвин во Италија а подоцна и надвор од нејзините граници. Речиси сто години Римјаните водеа војни со Етрурците, кои не сакале да се помират со губењето на Рим и Лација, но на крајот Етрурците биле поразени а нивната земја влегла во составот на римската држава.

Во IV век пред Христа, Рим водел војна со Галите во Северна Италија. Во исто време Рим војувал и со италските племиња во Средна Италија.

Потоа Римјаните ги насочиле своите сили кон Јужна Италија каде што се наоѓале многу колонии на Хелените. Меѓу нив се истакнал и градот Тарент со кого Рим дошол во судир. На овој град во војна му помагал епирскиот крал Пир. На крајот Римјаните победиле, го потчиниле Тарент и цела Јужна Италија се претворила во една од најголемите и најсилните држави на Средоземното Море.

Потоа почнале да ја шират својата територија и во Африка и Азија. По три тешки војни ја освоиле и античка Македонија. Но, подоцна Римската империја се поделила на два дела. Западното царство пропаднало, а источното останало да владее под називот Византија (кој многу подоцна му е даден од страна на историчарите).

Од основањето на Рим, па се до III век пред Христа образованието во Рим се одвивало во семејствата кога родителите ги воспитувале своите деца. Притоа децата воглавно биле учени на вештини и знаења од областа на земјоделието и воените вештини. Значи, во овој период образованието било сосема елементарно со изучување на најосновните сознанија (Nanette R. Pascal, 1984).

Првите училишта во Рим биле основани во IV век пред Христа (Michael Chiappetta, 1953). Овие школи се викале *луди* од латинскиот збор за драма. Познато е дека првото училиште го отворил некој поранешен роб, кој воедно бил и првиот римски училишен наставник (Hornblower, 1996). Сепак во тој период училиштата биле се уште ретки.

Подоцна за времето на Републиката образовниот систем во Римската држава бил целосно оформен. Биле отворени поголем број училишта и во нив се школувале само оние ученици чии родители можеле да им го платат школувањето. Притоа момчињата и девојчињата заедно се школувале. (Hornblower, Spawforth, 1996).

По допирот помеѓу римската и старогрчката култура, во римскиот образовен систем биле прифатени бројни сегменти. Римските деца во основните училишта биле учени на сличен начин како грчките, а понекогаш како наставници се јавувале дури и грчки робови. И во римската држава бил востановен повисок степен на образование (средно и високо образование). Сепак во Римската држава никогаш не било воведено обврзувачкото образование (Kaster, 1997).

Посебно се изучувало говорништвото при што се читала поезија и истата се анализираше. Студентите морале да го знаат и латинскиот и грчкиот јазик. (Kaster, 1997). Понекогаш најдобриот студент бил наградуван со некоја вредна книга.

Наставата се изведувала во приватно финансирани училишта, а понекогаш и во изнајмувани училници (Shelton, 1998). Интересно е што секој ученик требало да плаќа двесте римски денари месечно за своето школување (Morgan, 2001).

Што се однесува до девијантното однесување на учениците во Римското царство, познато е дека такво постоело и дека исто така постоеле мерки против него. Најчеста била мерката физичко казнување. Учениците биле тепани со стапови или со ортоми со чвор.

Авторот Квинтилијан во своето дело „Епиграми“ со презир пишува против оние учители кои сурово физички ги казнувале своите ученици. Тој го потенцира срамот од казнувањето како посилен од физичката болка.

На физичкото казнување на учениците се спротивставил и веќе спомнатиот Плутарх (живеел околу 46 - 120 година). Тој се залагал за позитивни методи во мотивацијата наместо за физичко казнување. Тој пишува:

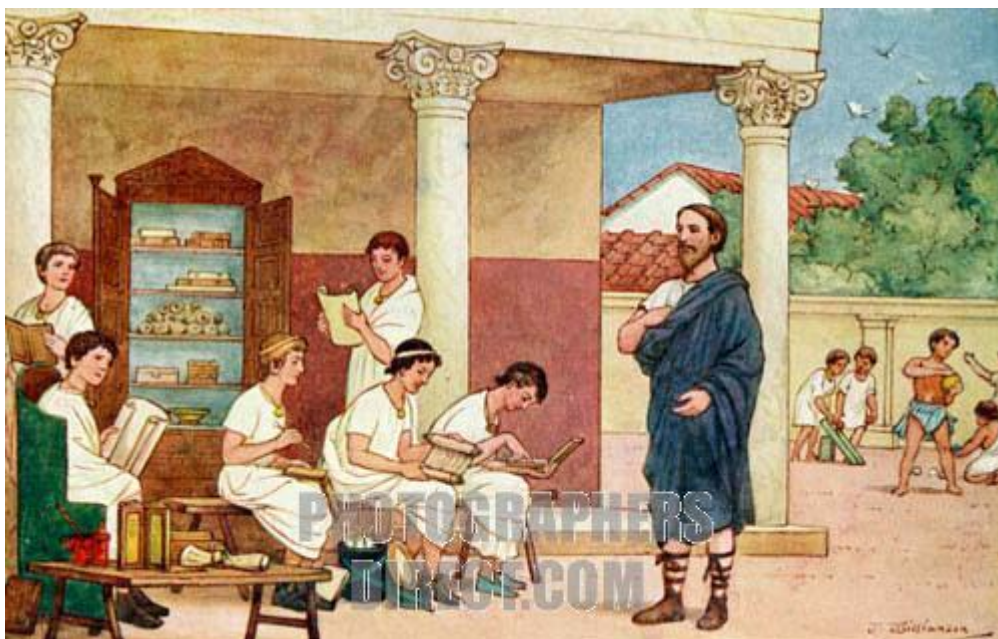
„Сметам дека децата треба да бидат водени кон достоинство школување преку нивно охрабрување и мудрост, а не преку тепање или преку злоставување, затоа што тоа е наменето за робовите, а не за слободните... Пофалбите и укорите многу повеќе помагаат за слободните отколку каков било облик на злоставување.. “ (Plutarch, 1927).

И овде гледаме современи ставови и совети за воспитувачите насочени кон нивното однесување кон учениците.

Плутарх дава уште едно интересно сведоштво. Пишувајќи за школувањето на синот на римскиот политичар Маркус Като, Плутарх вели дека Като самиот го школувал својот син, иако имал слуга кој бил одличен учител и кој учел многу други деца на познати Римјани. Като велел дека не може да дозволи слуга да му го школува синот затоа што не можел да замисли слугата-

учител да го укорува неговиот син или да го тегне за увото ако не внимава за време на предавањето (Plutarch, Lives, 426).

Слика 5. Училиште во римско време
Figure 5. School from Roman times

Од ова интересно сведоштво гледаме дека физичкото казнување на учениците во Рим било толку вообичаена и нормално прифатена појава, што и самите родители дозволувале на учителите да ги казнуваат нивните немирни деца, дури и ако се тие учители слуги.

И Плутарх исто така го потенцира срамот и пониженоста како посилна казна во однос на физичката болка кај физичкото казнување на учениците.

*

Од сето досега изнесено може да се изведе заклучок дека во периодот на антиката постоел прилично развиен воспитно-образовен систем. Заради малубројните податоци што останале до денес, а се однесуваат на физичкото казнување на учениците, можеме да заклучиме дека во тој период во местата каде што се изведувала наставата постоело девијантно однесување на учениците. Но, тоа девијантно однесување сигурно дека не било некое драстично како што е случајот во денешно време, туку истото се сведувало на

невнимание за време на наставата. Нема податоци за некои поекстремни појави на девијантно однесување кај тогашните ученици.

Но, дури и таквите ученици биле физички казнувани и тоа понекогаш мошне сурово. Ваквото казнување не останало незабележано од општествената јавност, па гледаме дека се јавиле дури и протести против казнувањето и предлози во насока на поинаков однос кон учениците со девијантно однесување.

4. Среден век

Средниот век се смета дека почнал од падот на Западното Римско царство (476 година) или од Големата преселба на народите, но за неговото завршување постојат различни сфаќања. Едно од нив е дека траел до освојувањето на Цариград од страна на Османлиите (крај на XV век), а друго е дека траел до подоцна, т.е. до буржоаските револуции во XVIII век.

Средниот век се одликува со драстични промени на политички план во Европа и светот. Главно општествено уредување во Средниот век е феудализмот. Во Средниот век биле откриени нови територии (посебно на Америка) и бил достигнат значаен развој во областа на уметноста и културата воопшто.

Средниот век бил и век на многу сурови војни врз верска основа, а овој период од човековата историја е познат и како мрачно доба.

За девијантното однесување на учениците во средновековните училишта исто така нема многу податоци, а за ваквото однесување дознаваме преку податоците во кои е спомнато физичкото казнување на учениците. Заради тоа, штом постоело физичко казнување на учениците, логично дека постоело и девијантно однесување на истите тие ученици кои биле казнувани.

Всушност, во Средниот век родителите ги воспитувале децата во духот на религијата и од нив се очекувало да се однесуваат строго дисциплинирано во сееј прилика, а посебно за време на наставниот процес. Средниот век бил опасно време за живеење и затоа требало учениците да се подготват да живеат таков живот. Заради сето ова најчеста мерка против облиците на девијантно однесување, било физичкото казнување.

4.1. Европа

Во Европа во средновековните училишта главно дисциплината била многу строга и двај дали имало девијантно однесување на учениците, а деликвентно однесување на учениците речиси и не постоело (или барем за него не постојат податоци). Сепак постојат документи кои сведочат за физичкото казнување како метод за одржување на училишната дисциплина. За ова сведочел и архиепископот Елфрик од Кантербери во X век (McCallister, 1931). Ова значи дека дури и во такви строги услови постоеле одделни облици на девијантно однесување на учениците во средновековните европски училишта штом останале податоци за користењето на физичкото казнување на учениците.

Слика 6. Средовековна илустрација од Германија
Figure 6. Middle Ages illustration from Germany

Овде сакаме да истакнеме дека кога ја имаме предвид Европа во Средниот век, пред се мислиме на западна Европа, затоа што во Средниот век значителен дел од југоисточна Европа потпаднал под власта на Османлиите, па таму веќе владеел поинаков систем на образование. Освен тоа, токму за некои од западноевропските земји денес постојат податоци за училишната дисциплина во рамките на која и за девијантното однесување на учениците, па затоа правиме преглед токму на овие податоци.

Во рамките на ова да ја спомнеме и Франција каде во XI век биле објавени правила за однесување кон недисциплинираните ученици, кои требало да ги знаат наизуст и самите ученици. Овие правила биле напишани во стихови како детска песничка за да можат учениците полесно да ги научат. Во дел од овие стихови се вели дека немирните и недисциплинирани деца требало да се казнуваат со тепање со прат (Fuess and Basford, 1947, стр. 552). Од овие податоци можеме да заклучиме дека во Франција во средновековните училишта сепак постоеле извесни облици на девијантно однесување среде учениците штом за нив биле предвидени физички казни. Видовме дека немирноќата и недисциплината биле најчестите облици на девијантно однесување на учениците во Франција во Средниот век.

Слика 7. Учител го казнува ученикот од Лаврентиј Дјамас (1445 год.).
Figure 7. Teacher punishes a pupil by Laurentius Dyamas (1445)

За физичкото казнување на учениците пишуval и англискиот поет Џон Скелтон (John Skelton). Во една своја драма изведена помеѓу 1515 и 1520 година тој во стихови запишал дека ако не се казнуваат физички немирните и недисциплинирани деца, тие ќе се „расипат“ (Skelton, *Magnyfycence*, 1908 edition, 60). Да го спомнеме и тоа дека лошо изработената училишна или

домашна задача исто така можела да биде причина за физичко казнување на учениците во Средниот век (а секако и подоцна).

Во периодот на Ренесансата девијантното однесување на учениците исто така било присутно, но веќе се јавиле и други размислувања во врска со мерките што требало да се преземаат.

Така, на пример, Десидериј Еразмо (Desiderius Erasmus), кој живеел во XV и XVI век, ги критикувал учителите кои физички ги казнувале учениците кои не биле мотивирани за време на часовите и тврдел дека ваквото физичко казнување лошо влијае врз мотивацијата на учениците. Тој сметал дека понекогаш љубезноста може да постигне големи резултати во мотивирањето на ученикот. Тој рекол дека учењето преку тепање не претставува слободен воспитно-образовен процес (Wilson, 2000).

На физичкото казнување на учениците се спротивставил и Мишел де Монтан (Michel de Montaigne), кој живеел во XVI век.

Еден од светски најпознатите педагози во историјата Јан Амос Коменски (1592 – 1670) сметал дека физичкото казнување на учениците треба да се однесува само на девијантното однесување во моралната сфера, а не и кон оние ученици кои, заради едни или други причини, не покажуваат добри резултати во учењето (Wilson, 2000). Од ова можеме да заклучиме дека во времето на Јан Амос Коменски постоело девијантно однесување среде учениците, а еден од облиците на ваквото однесување биле неморалните дејства, кои сепак во одредена степен се разликувале од неморалните дејства денес. На приемир во тоа време било доволно некој ученик да не ја слуша внимателно заедничката молитва и да биде „обвинет“ за неморално однесување.

Еден од ретките средновековни документи во кои директно се спомнати облици на девијантно однесување среде учениците е делото наречено “Ratio Studiorum” објавено во 1599 година објавено од страна на Комитетот за Исусовата заедница, кој дејствувал во рамките на језуитските училишта. Во рамките на ова дело, објавени се „Правила за професорот по морална филозофија“. Овде директно се спомнати облици на девијантно однесување на учениците од тоа време:

„Недозволиво е некои ученици да се немирни до степен да го попречуваат или оневозможуваат учењето на осатнатите и нешто мора да се преземе за да се сопре ова.“ (Wilson, 2000).

За ваквите ученици се препорачува моментална казна на лице место.

И други средновековни автори се занимавале со казнувањето на учениците. Некои од нив се: Жан Баптист де ла Сел (1651 - 1719) од Франција, Август Франк (1663-1727) од Прусија и други. Од нивните записи исто така може да се заклучи дека во тоа време постоеле извесни облици на девијантно однесување.

Франк исто така се заложил против казнувањето на оние ученици кои, заради своите ограничени можности, побавно учат во однос на останатите. Тој се спротивставил и против навредливите зборови што учителите им ги упатувале на учениците затоа што според него, тие повеќе ги повредувале учениците отколку физичкото казнување.

Многу интересно сведоштво за девијантно однесување на учениците во Средниот век во Франција има дадено лично францускиот крал Хенри Четврти од Франција. Во 1607 година, тој му пишал писмо на наставникот на својот син во кое го известил дека има право физички да го казнува принцот *„секогаш кога ќе биде виновен и кога ќе се инаети или кога ќе прави други лоши работи.“* Кралот додава дека и тој бил тепан кога бил на негова возраст и затоа добро знае од лично искуство дека тоа е најсигурниот начин учениците да се натераат на добро однесување. (Wilson, 2000).

Против физичкото казнување на учениците имало и други мислители и педагози. Еден од нив бил свети Анселм (кој бил архиепископ на Кантербери и кој живеел од 1033 до 1109 година) уште во XI век јавно истапил против физичкото казнување и злоставување на децата и учениците (Wicksteed, 1936, стр. 34-35).

Во 1690 година англискиот филозоф Џон Лок (John Locke) во своето дело „Есеј за човековото разбирање“ ("Essay Concerning Human Understanding") застанал во одбрана на децата (учениците) велејќи дека детето по своето раѓање нема гревови и неговата свест е како „табула раза“. Во 1693 година Лок го објавил трудот „Неколку размислувања во врска со образованието“ ("Some Thoughts Concerning Education") во кој напишал дека цел на образованието и

воспитанието е да создадат од децата личности со здраво тело и здрави навики, на кои ќе им се овозможи целосно да ги реализираат своите капацитети. Тој се заложил и за наградување на децата со добро однесување, но и на казнување на оние кои лошо се однесуваат.

На самиот крај од Средниот век се појавил највлијателниот автор на полето на образованието во тоа време - Жан Жак Русо (1712 - 1778). Во своето дело „Емил“ ("Emile"), тој опишал како замислува идеален воспитно-образовен процес. Овде тој вели дека казнувањето никогаш не треба да дојде од наставникот, туку како природна последица на погрешното однесување на ученикот. (Rousseau, 1957 edition, 65). Истото го смета и за наградувањето. Ако некој ученик учи тогаш најголема награда за него е успехот што ќе го постигне во животот благодарение на тоа што учел и се стекнал со образование.

Да заклучиме дека, според податоците кои ги најдовме, во западна Европа во Средниот век постоеле извесни форми на девијантно однесување од страна на учениците. Но тие облици сепак биле само благи форми на невминание за време на наставата, а во најлош случај попречување на другите ученици да ја слушаат наставата. За ваквите облици на девијантно однесување постоеле строги мерки и тоа најчесто физичко казнување (тепање) или навредување на учениците.

4.2. Северна Америка

За разлика од Европа, каде заради се уште силниот дух на христијанската дисциплина, во Северна Америка (поточно во САД) состојбата била сосема поинаква. Во доцниот Среден век, дисциплината во училиштата ни од далеку не била на нивото како во Европа. Таму постоеле драстични облици на девијантно однесување какви што можат само денес да се сретнат. Во овој период забележани се дури и појави на деликвентно однесување кај некои ученици. Учениците биле толку немирни што локалните заедници имале проблем со наоѓање учители кои не сакале да работат во услови на малтретирање од страна на учениците.

Постојат податоци за девијантното однесување на учениците во САД во XVII век. Во овие податоци читаме дека раководителите на училиштата повеќе време минувале во дисциплинирање на учениците отколку во нивно образование. Ова значи дека девијантното однесување среде учениците било на многу високо ниво. Повозрасните ученици се забавувале со тоа што надвор од училиштето физички ги напаѓале своите учители што претставува класичен пример за деликвентно однесување.

Причините за ваквото однесување можеби се во недоволно организираниот живот на првите доселеници во САД што имал свој одраз и во однесувањето на учениците.

Покрај физичките напади врз учителите, останале податоци и за други облици на девијантно однесување од страна на учениците во САД во XVII век. Некои од овие облици биле: зборување за време на наставата, невнимание, па дури и заспивање за време на наставата. За овие облици на девијантно и деликвентно однесување следувале физички казни кои ги спроведувале физички посилените учители или раководители на училишта. Како мерка против девијантното и деликвентното однесување, освен тепањето, се користело и тегнењето за уво, како и принудно чистење на ѓубрето од околината на училиштето. Повеќе информации за сето ова во трудот „Discipline“, достапен на: <http://library.thinkquest.org/J002606/Discipline.html>).

4.3. Средна и Јужна Америка

Најпознатите средновековни цивилизации кои егзистирале на тлото на Средна и Јужна Америка биле цивилизациите на Ацтеките на територијата на денешно Мексико и Инките (на територијата на Јужна Америка).

Кај Ацтеките, по првичното образование од страна на родителите, децата биле запишувани во бесплатни училишта каде биле одвоени децата на посиромашните од децата на побогатите. Во овие училишта се изучувале музиката, митологијата на Ацтеките, но и медицината, правото, астрологијата и архитектурата.

Но и во овие училишта постоело девијантно однесување среде учениците, а доказ за тоа се податоците за физичкото казнување на учениците кое, штом постоело, значи дека имало и девијантно однесување.

Државата на Инките егзистирала од XIII до XVI век. Учениците за време на воспитно-образовниот процес главно учеле наизуст затоа што немале своја писменост. Невнимавањето на часовите бил главен облик на девијантно однесување, а казната била тепање. Најстрогата казна се состоела од десет удари по табаните, при што еден ученик можел да биде физички казнет само еднаш дневно.

5. Нов век

Во периодот на првиот период од Новиот век податоци за девијантното однесување на учениците исто така добиваме индиректно преку податоците што се однесуваат на мерките против девијантното однесување, кога исто така доминирало физичкото казнување. И во овие извори не сретнавме податоци за класично деликвентно однесување на ученици.

5.1. Европа

Во Европа и во Новиот век продолжиле разните облици на девијантно однесување на учениците. Со текот на времето овие облици земале се поекстремна форма. И додека од една страна облиците на девијантно однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес земале се поекстремни размери, паралелно се јавиле тенденции за ублажување на мерките против ваквите облици на девијантно однесување. Од самиот крај на XVIII век, па наваму, извесен број европски интелектуалци, меѓу кои: Роберт Овен, Жан Жак Русо, Фридрих Ниче и други, се заложиле против физичкото казнување на учениците. Денес физичкото казнување на учениците е забрането со закон во сите европски држави. Но, од друга страна зголемени се облиците на девијантно однесување во училиштата во Европа и ова е сосема добро познат факт.

5.2. Северна Америка (САД)

За периодот на раниот Нов век постојат податоци за облиците на девијантното однесување на учениците во САД. Во Правилникот за физичко казнување на учениците во училиштето „Стар град“ ("Old Town School") од Сан Диего (Калифорнија) од средината на XIX век читаме дека некои од облиците на девијантно однесување на учениците од тоа време биле: пцуењето на час, навредување на девојчињата и играње карти за време на часот. За сите овие облици на девијантно однесување следувале соодветни мерки (главно одреден број удари со прат). Како мерка против пцуењето било и повикувањето на родителите на ученикот на разговор во училиштето.

Во тоа време постоеле и одредени мерки на девијантно однесување кои се тешко разбирливи за денешните генерации. Машките и женските деца морале да играат одвоено за време на одморите. Ако некое девојче играло во просторот определен на момчињата или ако некое момче било фатено да игра во просторот што бил определен за девојчињата, исто така следувала казна. За кажување лаги се добивале седум удари (<http://library.thinkquest.org/J002606/Discipline.html>). Друг облик на девијантно однесување на учениците од тоа време било меѓусебното тепање на учениците, заради кое учениците кои се тепале, привремено биле бркани од училиштето. Облик на девијантно однесување било и мавањето со камења, други предмети или со песок по училишната зграда. И за овие ученици било предвидено привремено отстранување од училиштето и повикување на нивните родители. Како девијантен облик на однесување било малтретирањето на ученикот од страна на негов сокласник. Ученикот кој малтретира прво бил усно опоменуван, а доколку продолжел со малтретирањето ги губел своите привилегии, а по третиот пат бил бркан од училиштето. (<http://library.thinkquest.org/J002606/Discipline.html>). Било забрането и кажувањето непристојни зборови или потсмевањето на сметка на нечие име. Ваквите ученици исто така ги очекувало физичко казнување и повикување на нивните родители.

Слика бр 8. Во училница во САД
Figure 8 . Classroom in USA

Денес во САД постојат бројни облици на девијантно, но и на деликвентно, однесување среде учениците од кои понекогаш некои од нив земаат исклучително екстремни размери (дрого, алкохолизам, проституција, физички напади врз професорите, тепачки со трагични последици, па дури и убиства) и за сето ова нема потреба да наведуваме извори.

6. Мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото во училиштата во Македонија

За девијантните и деликвентните појави во училиштата и среде учениците во Македонија не постојат пишани сведоштва за подалечното минато. Што се однесува до поблиското минато, до вакви податоци дојдовме преку разговори со лица од различна возраст. Притоа ја користевме техниката интервју. Оваа техника ја користевме затоа што за поблиското минато не постојат пишани документи за сите облици на девијантно и деликвентно однесување и за мерките против нив. Причините за ова се сосема разбирливи. На пример, познато е дека во блиското минато во училиштата во Македонија постоело физичкото казнување. Но, никаде не постои пишана евиденција за тоа колку ученици на кој час и од кој наставник биле физички казнувани.

Заради тоа се определивме за истражувачката техника интервју преку која единствено можеше да се дојде до бараните податоци.

Во интервјуто, откако претходно ја објаснувавме целта и предметот на истражувањето, на секој од испитаниците поединечно поставувавме прашања (чиј редослед го даваме во поглавието *Прилози*).

Во продолжение ги пренесуваме интервјуата што ги направивме од кои јасно се гледа какво било девијантното однесување и мерките против него во училиштата во Македонија во поновата историја. Се трудевме да бидат опфатени лица кои ќе сведочат за различни периоди од нашата понова историја. Нивните изјави ги редактиравме и лекторски средивме, но тоа не влијаеше на суштината на одговорите, т.е. на податоците што беа изнесени.

Факт е дека школувањето во поновата историја во Македонија (а така било и пред тоа) било нераскинливо поврзано со владеачкиот режим, кој овде владеел. На пример, за време на отоманското, српското и бугарското владеење, воспитно-образовниот процес се одвивал според теркот што овие режими го наметнувале, а од 1945 до 1990 според теркот на тогашната заедничка држава Југославија во која доминираше комунистичката идеологија. А сега да поминеме на изјавите од интервјуата.

Изјава од интервјуируаниот **Александар Донски** од Штип. Интервјуто е направено на 29.03.2011.

Роден сум на 18.11.1960 година во Штип. Основно образование учев од 1966 до 1974 година во ОУ „Ванчо Прке“ во Штип. Во моето време беа присутни следните облици на девијантно однесување за време на наставниот процес: недисциплина на час, задевање на останатите ученици за време на час, незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата, бегање од часови. Алкохол и дрога не се практикуваа, а кражби имаше, но на детски работи, на пример, некој ќе украде џамлија или пенкало и сл. Тепачки меѓу учениците имаше главно на одморите или по часовите, но во нив речиси и немаше повреди (освен со ретки исклучоци). Понекогаш тие тепачки беа групни, на пример една група

другари против друга група, па дури и одделение против одделение. Во тоа време навредување на наставникот или физички напад врз него од страна на ученик не само што немаше, туку беше и незамисливо. Оштетувањето на училишните помагала и мебелот главно се сведуваа на шарање по клупите. Ова значи дека во тоа време (барем јас) не забележав никакви облици на деликвентно однесување кај учениците.

Најчеста мерка во тоа време против девијантното однесување беше *ќотекот*, т.е. физичкото казнување. Во тоа време беше дозволено наставникот да ги *тепа* учениците. Најчесто *ќотекот* се состоеше од две-три шлаканици во присуство на целото одделение. Ученикот со девијантно однесување беше прозиван и тој стануваше на своето место, додека останатите седеа. Тогаш му *приоѓаше* наставникот и пред сите му удираше две-три шлаканици, по што овој седнуваше и со тоа казната завршуваше. Понекогаш кога целото одделение беше немирно се случуваше и колективно казнување. Сите ги *пружавме* рацете со дланките нагоре, а наставничката одеше од клупа на клупа и со *ленир* не удираше по еднаш на секоја дланка. Но мнозина ученици, пред да бидат удрени, си ги *тргаа* рацете, па *ленирот* само малку ги *закачуваше* или воопшто не ги *закачуваше*. Значи, ваквото казнување во најголем дел беше симболично и никогаш не е забележан случај некое дете да биде повредено. Тие удари сепак беа *благи*, иако понекогаш некој наставник и навистина *поинтензивно* го *тепаше* ученикот со девијантно однесување. Право на физичко казнување имаше и директорот, а и *служителите* ако некој ученик навистина *направил* некоја *белја*, со која им *предизвикал* проблеми во работата. Се разбира дека како облик на казнување *постоеја* и *укорот*, *бркњето* од час и *пишувањето* неоправдан, а се случуваше и некој ученик заради *недисциплина* да добие *единица* (најслаба *оценка*) иако можеби според *знаењето* заслужувал *повисока* *оценка*. Во тоа време не *постоеја* *училишни психолози*, а *исклучително* *проблематичните* ученици беа *праќани* кај директорот, а *воедно* беа *повикувани* на *разговор* и *родителите* на ученикот. Додека *јас* *учев* не се случи заради некој проблем *предизвикан* од ученик, да биде *повикана* *полиција* (во тоа време *милиција*) или друга институција *надвор* од

училиштето. До четврто одделение имаше уште една интересна мерка на казнување, а таа се викаше „лошо коше“. Немирниот ученик беше прозиван од наставникот/наставничката, кои во тоа време ги викавме учител/учителка и му беше наредувано да застане во кошот од училницата обично кај вратата со грбот свртен кон останатите ученици. На тој начин беше казнуван за недисциплината. По неколку минути пак беше испраќан на своето место. Честопати се случуваше по неколку ученици истовремено да бидат ставени во „лошо коше“, при што постојано беа задевани од останатите ученици.

Бидејќи подоцна и самиот бев наставник извесно време, а и потекнувам од наставничко семејство (мојот прадедо бил наставник, наставник и директор на ОУ „Ванчо Прке“ беше и мајка ми, а и денес сопругата ми е наставник) можам да кажам дека во моето време, иако постоеше физичко казнување, наставниците многу повеќе се почитуваа од страна на учениците и таа почит остануваше за цел живот. Учениците во тоа време беа свесни дека физичкиот облик на казнување е заслужен (добиеен заради нивното девијантно однесување) и во крајна линија е за нивно добро. Затоа никој не се бунеше кога требаше да биде физички казнет или потоа.

На крајот ќе додадам дека убаво се сеќавам што ми има кажувано баба ми Ефка Самандова Спасикова (1893 – 1974), која учела основно училиште за време на отоманското владеење. Таа ми кажуваше дека во тоа време исто така мошне било присутно физичкото казнување на учениците, а најчест облик било тоа што немирните ученици ги терале во кошот на училницата извесно време да клечат врз пченка со голи колена.

Изјава од интервјуируаниот **Звонко Илијевски** од Штип. Интервјуто е направено на 02.04.2011.

Јас сум роден во 1958 година. Основно образование учево во Кочани од 1965 до 1973 година. Во тоа време на часовите имаше недисциплина и тоа главно учениците се задеваа еден со друг на часовите. Се случуваа и тепачки, а имаше и бегање од часови. Но немаше употреба на алкохол и на

дрога, немаше кражби, немаше навредување на наставникот, немаше ни физички напади врз наставниците, а ниту оштетување на училишните помагала и мебел.

Како мерки против девијантното однесување на учениците во времето додека јас учев, беа: укорот, физичкото казнување, намалување на оценката, но и испраќање на ученикот кај директорот. Во тоа време немаше училишен психолог. Понекогаш на немирните деца им ги викаа родителите да дојдат во училиштето. И во тоа време имаше ставање на немирните ученици во „лошо коше“. Во тоа време немаше потешки облици на девијантно однесување во училиштето, а ниту на деликвентно, така што немаше случаи да се повикуваат органите на редот.

Изјава од интервјуираната **Кираца Митева**. Интервјуто е направено на 02.04.2011.

Родена сум во 1954 година. Основно училиште учев во периодот од 1960 до 1968 година. Учев во светиниколското село Делисинци. Во моето време одговорно тврдам дека немаше девијантно однесување на часовите. Немаше недисциплина на час, немаше задевање на учениците на час, немаше бегање од часови, немаше употреба на алкохол и дрога, немаше кражби, ниту тепачки меѓу учениците, а немаше ниту навредување на наставникот, ниту оштетување на училишните помагала или мебел. Единствен облик на девијантно однесување беше можеби незаинтересираноста и преокупираност на мислите со други теми за време на наставата. Врз основа на сето ова, во моето време не постоеја мерки против девијантниот однесување, освен повремено повикување на родителите на разговор од страна на наставникот.

Изјава од интервјуираниот **Петре Димев**. Интервјуто е направено на 02.04.2011.

Роден сум во 1951 година. Основно образование учев во периодот помеѓу 1958 и 1966 во Свети Николе. Главни форми на девијантно однесување среде учениците во моето време беа: недисциплина на час,

незаинтересираност и преокупираност со друга активност, наместо со наставата и бегањето од часови. Немаше употреба на алкохол, а дрога речиси и не знаевме што е. Немаше кражби, ниту тепачки среде учениците, немаше навреди кон наставниците, а ниту оштетување на училишните помагала и мебел.

Главните мерки против девијантното однесување беа: физичкото казнување, бркањето од час и пишувањето неоправдан, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување.

Изјава од интервјуираната **Зага Митева**. Интервјуто е направено на 03.04.2011.

Родена сум во 1956 година. Основно училиште завршив во периодот помеѓу 1964 и 1972 година во Штип.

Во времето кога учев основно училиште постоеја следните облици на девијантно однесување: недисциплина на час, задевање на останатите ученици за време на час, незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата (понекогаш дури на часовите кршевме ореви во времето околу Божик), бегање од часови, тепачки меѓу учениците (посебно среде машките) и оштетување на мебелот преку шарање врз клупите. Немаше употреба на алкохол или дрога, а немаше ниту навредување на наставникот.

Мерки против девијантното однесување беа: укорот, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“ на немирниот ученик.

Изјава од интервјуираниот **Милан Атанасов**. Интервјуто е направено на 03.04.2011.

Родена сум во 1954 година. Основно училиште завршив во периодот помеѓу 1961 и 1969 година во Кочани.

Во тоа време во моето училиште постоеја следните облици на девијантно однесување: недисциплина на час, задевање на останатите ученици за време на час, незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата и бегање од часови. Немаше кражби и тепачки меѓу учениците и оштетување на мебелот. Немаше употреба на алкохол или дрога, а немаше ниту навредување на наставникот.

Мерки против девијантното однесување беа: физичкото казнување, бркање од час и пишување неоправдан, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот, јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување и ставање во т.н. „лошо коше“ на немирниот ученик.

Изјава од интервјуираната **Ица Костова**. Интервјуте е направено на 03.04.2011.

Родена сум во 1959 година, а основно училиште завршив во периодот помеѓу 1966 и 1974 година во приградската населба Три Чешми. Во тоа време во нашето училиште речиси не постоеја ученици со девијантно однесување, а најчест облик беше незаинтересираноста на час и преокупираноста со други активности наместо со наставата. Во тоа време немаше бегање од часови, немаше задевање на учениците на часовите, а за употреба на алкохол и дрога, за тепање или за крадење, како и за навредување на наставникот, не можеше ни да се замисли.

Оние ученици кои не беа мирни на часовите беа бркани од час и им беше пишуван неоправдан, а имаше случаи и кога беа испраќани кај директорот или кога беа повикувани на разговор родителите. Полесните облици на недисциплина беа казнувани со ставање на ученикот во „лошо коше“.

Изјава од интервјуираниот **Душко Алексов**. Интервјуте е направено на 04.04.2011.

Роден сум во 1952 година, а основно училиште учев од 1960 до 1968 година во село Блатец близу Винаца. Во моето време облици на девијантно

однесување среде учениците беа: недисциплината на час, задевање на останатите ученици за време на часот, незаинтересираност и преокупираност со други активности освен наставата, бегање од часови и тепачки меѓу учениците. Немаше употреба на алкохол и дрога, немаше кражби, ниту оштетување на училишниот мебел.

Немирните ученици во тоа време најчесто беа испраќани кај директорот.

Изјава од интервјуираниот **Ѓорги Мајхосев**. Интервјуте е направено на 15.04.2011.

Роден сум во 1959 година. Основно училиште учев од 1966 до 1974 година во Штип. Облици на девијантно однесување среде учениците во времето кога јас учев основно училиште беа: недисциплина на час, бегање од часови и тепачки меѓу учениците. Немаше употреба на алкохол и дрога, немаше кражби, немаше навредување или физички напад врз наставникот. Немаше ниту оштетување на училишните помагала и мебел.

Мерките против девијантното однесување во тоа време се состоеја од: укор, физичко казнување, бркање од час и пишување неоправдан, повикување на разговор на родителите на немитрниот ученик, ставање во „лошо коше“ и испраќање кај директорот.

Изјава од интервјуираната **Ленче Димова**. Интервјуте е направено на 15.04.2011.

Родена сум во 1948 година, а основно училиште учев од 1955 година и тоа првите четири одделенија во село Добршани, а потоа во Штип. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше незаинтересираноста на час и преокупираноста со други активности наместо со наставата. Овие ученици беа усно опоменувани од страна на наставникот.

Изјава од интервјуираниот **Мирко Јаковлевски**. Интервјуте е направено на 21.04.2011.

Роден сум во 1945 година во село Челопек (Тетовско). Основно училиште учев од 1952 година. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше недисциплината на час и задевањето на останатите ученици. Во тоа време немаше тепачки меѓу учениците, бегање од часовите, навредување на наставникот или оштетување на училишните помагала и мебел.

Од аспект на мерките против девијантното однесување, немирните ученици ги ставаа во лошо коше, а постоеше и физичко казнување.

Изјава од интервјуираната **Десанка Јаковлевска**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Родена сум во 1947 година во село Врсаково (Штипско). Основно училиште учев од 1954 година. Најчест облик на девијантно однесување во времето додека учев беше недисциплината на час и задевањето на учениците за време на наставата.

Притоа, немирните ученици беа ставани во лошо коше, т.е. во кошот на училницата. Постоеше и физичко казнување, т.е. тепање на немирните ученици од страна на наставниците.

Изјава од интервјуираниот **Ангел Велковски**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Роден сум во 1936 година во Свети Николе. Основно училиште учев од 1950 година во Свети Николе. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше незаинтересираноста и преокупираноста со други активности наместо со наставата. Други подрастични облици, какви што ги има денес, тогаш немаше.

Како мерка против девијантното однесување се преземаше физичко казнување и повикување на разговор на родителите на немирниот ученик во училиштето.

Изјава од интервјуираниот **Велимир Шутев**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Роден сум во 1939 година. Основно училиште учев од 1947 до 1951 година во Штип. Најчести облици на девијантно однесување во тоа време беа: недисциплината на час, задевањето на останатите ученици за време на час, бегањето од часови, а имаше и тепачки меѓу учениците.

Мерки против девијантното однесување на учениците беа: укорот, физичкото казнување, испраќање на разговор кај директорот, повикување на разговор на родителите на немирниот ученик во училиштето, а кога бевме помали имаше и ставање во „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Милка Шутева**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Родена сум во 1945 година. Основно училиште учев од 1952 до 1960 година во Штип. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше задевањето на останатите ученици за време на час, а мерки против девијантното однесување на учениците беа: физичкото казнување, повикување на разговор на родителите на немирниот ученик во училиштето и ставање во „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Лена Велковска**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Родена сум во 1942 година. Основно училиште учев од 1956 година во Свети Николе. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше задевањето на останатите ученици за време на час. Мерки против девијантното однесување на учениците беа: физичкото казнување и укорот.

Изјава од интервјуираниот **Добриово Михајлов**. Интервјуто е направено на 21.04.2011.

Родена сум во 1938 година. Основно училиште учев од 1954 година во Свети Николе. Најчест облик на девијантно однесување во тоа време беше задевањето на останатите ученици за време на час. Мерки против

девијантното однесување на учениците беа: физичкото казнување и укорот.

Изјава од интервјуируаниот **Ванчо Брашнаров**. Интервјуто е направено на 07.04.2011.

Роден сум во 1938 година. Основно училиште учев во периодот помеѓу 1945 и 1953 година во Штип.

Во моето училиште постоеја следните облици на девијантно однесување: недисциплина на час, незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата, тепачки меѓу учениците и поситни облици на кражби (на пример на овошје и сл.). Немаше оштетување на мебелот, немаше употреба на алкохол или дрога, а немаше ниту навредување на наставникот.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: укор, физичко казнување и ставање во т.н. „лошо коше“ на немирниот ученик.

Изјава од интервјуираната **Вера Михајлова**. Интервјуто е направено на 07.04.2011.

Родена сум во 1945 година. Основно училиште учев почнувајќи од 1959 година. Учев во Свети Николе.

Во моето училиште речиси не постоеше девијантно однесување и најчест облик беше незаинтересираноста и преокупираноста со друга активност наместо со наставата. Немаше тепачки меѓу учениците и кражби. Немаше оштетување на мебелот, немаше употреба на алкохол или дрога, а немаше ниту навредување на наставникот.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: укор и повикување на разговор на родителите на ученикот.

Изјава од интервјуираната **Милица Брашнарова**. Интервјуто е направено на 07.04.2011.

Родена сум во 1947 година. Основно училиште учев во периодот од 1953 до 1961 година во Штип.

Во тоа време од облиците на девијантно однесување најчесто беше задевањето на останатите ученици за време на час, но во умерени граници.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: физичко казнување (удирање со стапче или теглење за уво), бркање од час и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуируаниот **Атанас Зумров**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Роден сум на 12.01.1937 година. Основно училиште учев во периодот од 1946 до 1953 година во с. Миравци (Гевгелиско).

Во тоа време најчести облици на девијантно однесување беа: незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност наместо со наставата, а имаше и други облици во помал обем.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: укор, бркање од час и пишување неоправдан, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Драга Зумрова**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Родена сум на 19.12.1938 година. Основно училиште учев во периодот од 1946 до 1952 година во с. Град (Делчевско).

Најчест облик на девијантно однесување беше недисциплината и незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност наместо со наставата.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: укор, физичко казнување, бркање од час и пишување неоправдан,

испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуираниот **Стојан Ничев**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Роден сум 1931 година. Основно училиште учев во периодот од 1939 до 1947 година во Штип.

Најчести облици на девијантно однесување беа: незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност и недисциплина на час.

Против девијантното однесување се преземаа следните мерки: укор, физичко казнување, бркање од час и пишување неоправдан, јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Милка Ничева**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Родена сум 1935 година. Основно училиште учев во периодот од 1942 до 1950 година во Штип.

Најчест облик на девијантно однесување беше незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност наместо со наставата. Другите облици што ги спомнувате ги немаше или имаше некои од нив во помала мера.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: укор, бркање од час и пишување неоправдан, испраќање на ученикот кај директорот, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Трајанка Цурева**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Родена сум на 03.03.1943 година. Основно училиште учев во периодот од 1949 до 1958 година во село Град (Делчевско).

Најчест облик на девијантно однесување беше незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност наместо со наставата.

Против девијантното однесување најчесто се преземаше повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

Изјава од интервјуираната **Вера Иванова**. Интервјуто е направено на 08.04.2011.

Родена сум на 02.09.1949 година. Основно училиште учев во периодот од 1956 до 1964 година во Штип.

Најчест облик на девијантно однесување беше незаинтересираноста и прекопираноста со друга активност наместо со наставата.

Против девијантното однесување најчесто се преземаа следните мерки: бркање од час и пишување неоправдан, повикување на разговор на родителите на ученикот и ставање во т.н. „лошо коше“.

*

Од погоре изнесените изјави на интервјуираните лица може да се донесат следниве заклучоци:

1. Постоеле разни облици на девијантно однесување во училиштата во поблиското минато во Р. Македонија во периодот на средината и втората половина на XX век.
2. Истовремено во училиштата во поблиското минато во Р. Македонија во периодот на средината и втората половина на XX век речиси не постоеле облици на деликвентно однесување (судир со законот од страна на учениците, дрога, алкохол, проституција и сл.).

3. Облиците на девијантно однесување најчесто биле: недисциплина на час, задевање на останатите ученици за време на час, незаинтересираност и прекопираност со друга активност наместо со наставата, бегање од часови и тепачки меѓу учениците.
4. Постои разлика помеѓу градските и селските училишта. Така, на пример, во селските училишта девијантното однесување на учениците речиси било сведено на минимум, додека во градските училишта девијантното однесување на учениците било во извесен степен поизразено.
5. Против девијантното однесување на учениците во училиштата во поблиското минато во Македонија, се преземале речиси сите мерки што ги спомнавме со потсетникот за нашето интервју, а тоа се: укор, физичко казнување, бркње од час и пишување неоправдан, намалување на оценката, испраќање на ученикот кај училишниот психолог, испраќање на ученикот кај директорот повикување на разговор на родителите на ученикот, јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување и ставање во т.н. „лошо коше“.
6. Во тоа време не постоел училишен психолог, што значи дека не постоела мерката испраќање на ученикот кај училишен психолог. Исто така, заради релативно поблагот карактер на облиците на девијантно однесување, не постоело ниту повикување помош однадвор – пред се на органите на редот и други соодветни институции.
7. Оштетувањето на училишниот мебел (како облик на девијантно однесување) главно се сведува на цртање и шарање по училишните клупи, а не на некое посериозно оштетување.
8. Физичкото казнување на учениците со девијантно однесување било вообичаено во тој период. Сепак тоа било повеќе или помалку симболично казнување, а најголем доказ за ова е фактот што во тој период не бил забележан случај на повреда на некој ученик како

резултат на физичкото казнување од страна на наставникот. Ова казнување главно се сведуvalo на умерени удари со стапче, по некоја шлаканица и теглење за уво на недисциплинираниот ученик или група ученици. Казнувањето го вршеле наставниците, а понекогаш и директорот на училиштето. Физички можеле да ги казнуваат учениците дури и служителите (помошниот училишен персонал) во одредени ситуации (доколку со девијантното однесување на ученикот, на каков било начин, била загрозувана работата на служителот, т.е. на помошниот училишен персонал.

Воопшто во училиштата во Р. Македонија по првата половина на XX век и подоцна, т.е. во поблиската историја дисциплината во училиштата била на релативно високо ниво. Постоеле поблаги облици на девијантно однесување против кои биле преземани соодветни мерки. Не постоеле екстремни облици на девијантно однесување.

7. Облици на девијантното и деликвентно однесување во

Република Македонија и мерките што се преземаат против нив

Мерките против девијантното однесување на учениците во училиштата во Република Македонија се определени со Закон. Во продолжение ќе ги цитираме најважните делови од овој Закон, конкретно од основното училиште „Ванчо Прке“ во Штип. Овде читаме:

Врз основа на чл. 110 од Законот за основно образование и Правилникот за основно образование и Правилникот за видовите на пофалби, награди и педагошки мерки за учениците во основното воспитание и образование (Сл. Весник бр. 27/96) и чл. 94 од Статутот на ОУ „Ванчо Прке“ на својот состанок одржан на ден 29.12.2003 год. донесе:

ОДЛУКА ЗА ДОПОЛНУВАЊЕ НА СТАТУТОТ ЗА ПЕДАГОШКИТЕ МЕРКИ ЗА УЧЕНИЦИТЕ *ПЕДАГОШКИ МЕРКИ*

Член 42

Педагошките мерки во основното училиште се применуваат кон учениците кои ги прекршуваат правилата на училишниот живот, а со цел да се постигне чувство на одговорност и спречување на негативни појави.

Член 43

Педагошките мерки се применуваат индивидуално и се темелат на објективност одмереност, праведност и педагошка одговорност.

Забрането е телесно и психичко малтретирање на учениците.

Член 44

Педагошките мерки се применуваат во следните случаи:

- нередовно посетување на училиштето;

-нарушување на правилата во однесувањето спрема другите ученици, наставници и возрасни;

- неправилен однос кон училишниот имот;

- попречување на воспитно - образовната работа во паралелката и училиштето.

Член 45

Пред изречување на педагошката мерка претходи разговор со ученикот и родителот или старателот.

Разговорот може да го води одделенскиот наставник, предметниот наставник, одделенскиот раководител, стручните работници, а по потреба и директорот.

Член 46

Педагошки мерки се:

1. Усна опомена;
2. Писмена опомена;
3. Укор (неодобрување на постапката);
4. Намалување на поведението;
5. Преместување на ученикот во друга паралелка;
6. Преместување на ученикот во друго основно училиште;

Член 47

Спрема учениците од I до IV одделение се применуваат педагошки мерки од точка 1 и 2 на член 46 од овој правилник. Педагошките мерки од став 1 на овој член ги изрекува одделенскиот наставник.

Член 48

Педагошките мерки од член 46 за учениците од V до VIII одделение ги изрекува:

Усна опомене се изрекува:

- нередовно посетување на училиштето до 10 неоправдани изостаноци;
- и за останатите случаи од член 44.

Усна опомена изрекува одделенскиот раководител;

Писмена опомене се изрекува:

- нередовно посетување на училиштето од 11-15 неоправдани изостаноци;
- и за останатите случаи од член 44.

Писмена опомена изрекува одделенскиот раководител;

Укор се изрекува:

- нередовно посетување на училиштето од 16-20 неоправдани изостаноци;
- и за останатите случаи од член 44.

Укор изрекува одделенскиот раководител, Одделенскиот совет, Наставничкиот совет и директорот.

Намалено поведење се изрекува:

Со добро поведење се оценува ученикот кој има направено од 21-25 неоправдани изостаноци,

Со незадоволително поведење се оценува ученик кој има направено над 26 неоправдани изостаноци,

и за останатите случаи од член 44.

Намалување на поведението изрекува Одделенскиот совет, Наставничкиот совет и директорот.

Преместување на ученикот во друга паралелка:

- нередовно посетување на училиштето од 31-40 неоправдани изостаноци;
- и за останатите случаи од член 44.

Преместување на ученикот во друго училиште изрекува, Наставничкиот совет и директорот.

Ученикот кој од оправдани причини не ја следел наставата една половина од вкупниот број на часови и нема елементи за изведување на годишна оценка, полага испит на годината. Оправданоста на причината ја оценува Наставничкиот совет на училиштето.

Ученикот кој во текот на наставната година направил вкупно една половина оправдани и неоправдани изостаноци од фондот на часови од одредени предмети утврдени со наставен план, полага испит на годината од тие предмет.

Член 49

За изречена педагошка мерка на ученикот се известува родителот односно старателот.

За изречените педагошки мерки од член 46 точка 3-6 од овој правилник се поднесува приговор во рок од 7 дена на известувањето.

Приговорот се поднесува до Училишниот одбор.

Член 50

Изречените педагошки мерки се евидентирани во соодветна педагошка документација.

Член 51

Педагошките мерки од член 46 точка 1-4 од овој правилник важат до крајот на учебната година во која се изречени. Кога ќе настанат позитивни промени кај ученикот, изречената педагошка мерка намалување на поведението се повлекува.

Мерките против деликвентното однесување на учениците исто така се определени со закон, но овојпат тоа е Кривичниот закон на Република Македонија.

ВТОР ДЕЛ
МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП НА ПРОБЛЕМОТ

II МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЧКАТА РАБОТА

1. Предмет на истражувањето

Предмет на истражувањето на овој магистерски труд е компаративниот преглед на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото и денес.

2. Цел и карактер на истражувањето

Главната цел на ова истражување е лоцирана во самиот наслов на овој магистерски труд, а тоа е компаративен преглед на мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото и денес.

Сметаме дека секоја појава, за да може да се проучи и осознае подобро, треба да биде разгледувана и од аспект на својот историјат. Ова е важно за да се сфати разликата помеѓу таа појава во минатото и денес.

Заради ова една од целите на ова истражување е да се утврди какво било девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на наставниот процес и мерките што се преземаат против ваквото однесување во минатото во старите светски познати цивилизации.

Цел на ова истражување е и да се утврдат облиците на девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на наставниот процес и мерките што се преземаат против ваквото однесување во минатото во одделни земји во светот, но и во блиското минато и во Македонија.

Понатаму цел на ова истражување е и да се осознае какво е девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на наставниот процес и мерките што се преземаат против ваквото однесување во денешнината во Република Македонија.

Откако ќе се дознаат податоците што се лоцирани во овие цели, ќе може да се одговори и на главната цел, а тоа е да се направи компаративен преглед на облиците на девијантното и деликвентното однесување и преглед на

мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото и денес со цел да може да се согледаат евентуалните сличности и разлики што ќе овозможи да се постапи во позитивна насока на намалување на облиците на девијантно однесување на учениците за време на наставниот процес во иднина.

Се разбира дека цел на ова истражување е и да ја запознаеме јавноста и надлежните органи со добиените резултати за да може да се преземат соодветни мерки за подобрување на состојбата со девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на наставата.

Ова истражување, според својот карактер, ќе биде:

- Истражување со трансверзален карактер. Ова значи дека предметот на истражување ќе биде во насока да се добие пресек на појавата каква што е во моментот на истражувањето, т.е. каков е компаративниот преглед на мерките против девијантното и деликвентно однесување на учениците во минатото и денес (конкретно, во моментот на ова истражување).
- Истражување со емпириски карактер затоа што проблемот се проучува по пат на непосредно искуство, а резултатите можат да бидат проверени во практика.
- Современо истражување (во еден свој сегмент) заради тоа што проучува актуелен педагошки проблем.
- Историско истражување (во еден свој сегмент).
- Мултидисциплинарно истражување затоа што се истражуваат неколку области од педагогијата.
- Индивидуално истражување затоа што истото ќе биде организирано и спроведено индивидуално само од авторот на овој проект.

3. Задачи на истражувањето

Задачи кои ќе бидат поставени во ова истражување се:

1. Да се согледа дали постои разлика во облиците на девијантно и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес низ историјата и денес.
2. Да се согледа дали девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото било со поголем интензитет во однос на денес.
3. Да се согледа какви биле мерките што се преземале во минатото против девијантното и деликвентното однесување на учениците.
4. Да се направи осврт на мерките што се преземаат денес против девијантното и деликвентното однесување на учениците во Македонија.
5. Да се утврдат евентуалните разлики во мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците од минатото и денес.

4. Хипотези

Врз основа на поставените задачи ги претпоставуваме следниве хипотези:

1. Претпоставуваме дека постои разлика во облиците на девијантно и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес низ историјата и денес.
2. Претпоставуваме дека девијантното и деликвентното однесување на учениците во минатото било со поголем интензитет во однос на денес.
3. Претпоставуваме дека во минатото се преземале построги мерки против девијантното и деликвентното однесување на учениците во однос на денешните.
4. Претпоставуваме дека денес против девијантното и деликвентното однесување на учениците во Македонија се преземаат мерки кои не се толку остри како оние во минатото.
5. Претпоставуваме дека постојат значителни разлики во мерките против девијантното и деликвентното однесување на учениците од минатото и денес и истите ќе ги пренесеме така како што ќе ги откриваме.

5. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла во ова истражување се учениците од основните училишта во минатото и денес.

Зависна варијабла се облиците на девијантно и деликвентно однесување за време на воспитно-образовниот процес од страна на учениците во основните училишта во минатото и денес.

Зависна варијабла се и мерките против облиците на девијантно и деликвентно однесување за време на воспитно-образовниот процес од страна на учениците во основните училишта во минатото и денес.

6. Методи, техники и инструменти на истражување

Во ова истражување ќе бидат застапени следните методи:

- Метод на теориска анализа. Овој метод ќе го користиме во историскиот дел на ова истражување. Ќе ги селектираме историските податоците поврзани со темата, ќе ги анализираме и претставиме.
- Дескриптивен метод затоа што преку него ќе се дојде до преглед на состојбата (конкретно за состојбата поврзана со облиците на девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во минатото и денес и мерките што се преземале и се преземаат против ваквото однесување).
- Метод на индукција затоа што од податоците за девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во минатото и денес и мерките што се преземале и се преземаат против ваквото однесување, може да се донесе заклучок дали интензитетот на девијантното и деликвентното однесување зависи од интензитетот на мерките што се преземаат против него.

Истражувачката техника во ова истражување ќе се состои од теориска анализа на историските податоци, потоа од интервју и од анкета.

Интервјето ќе го спроведеме со граѓани на Република Македонија, а прашањата ќе бидат поврзани со девијантното и деликвентното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во минатото и денес и мерките што се преземале и се преземаат против ваквото однесување. Интервјето ќе биде индивидуално заради тоа што поединечно ќе разговараме со секој испитаник. Интервјето ќе биде врзано, т.е. на секој испитаник ќе поставуваме исти однапред подготвени прашања.

Преку анкетата ќе дојдеме до сознанија за девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес денес и мерките што се преземале и се преземаат против ваквото однесување. Анкетата ќе ја спроведуваме среде класни раководители во основни училишта.

7. Популација и примерок

Од аспект на спроведената анкета, популацијата во ова истражување е ограничена затоа што се знае бројот на класни раководители во основните училишта во кои ја спроведовме анкетата.

Од аспект на спроведените интервјуа, популацијата е неограничена затоа е неограничен бројот на оние кои порано учеле. На оние што денес одат на училиште, во блиска иднина нивното сегашно школување веќе ќе биде минато.

Примерокот во ова истражување ќе биде:

- Во однос на изборот на училиштата примерокот ќе биде слободен затоа што овие четири училишта ги избравме по сопствена волја.
- Во однос на класните раководители, примерокот ќе биде стратификуван (слоевит) заради тоа што е позната структурата на основниот збир (вкупниот број наставници во тие четири училишта) од кој ги издвојуваме само класните раководители.

8. Статистичка обработка на податоците

Податоците од теренското истражување се прикажани бројчано, процентуално и табеларно (во соодветни табели).

9. Организација и тек на истражувањето

Најпрво ги подготвивме прашалниците за интервју и анкетните листови.

Потоа обезбедивме потврда со која ни беше овозможено истражување во основните училишта во Штип во кои ја спроведовме анкетата.

Паралелно со тоа го вршевме и интервјуто.

На крајот ја извршивме обработката на податоците и нивното претставување. Облиците на девијантното однесување во Република Македонија и мерките што се преземаат против нив ќе ги претставиме преку директни сознанија добиени на терен, т.е. преку анкетата што ја спроведовме во шест основни училишта на територијата на општините Штип, Свети Николе и Радовиш. Пред да ги претставиме резултатите од оваа анкета (истражување) би сакала да дадам неколку претходни објаснувања.

Анкетата ја спроведовме во мај 2011 година во основните училишта: ОУ „Ванчо Прке“ Штип, ОУ „Страшо Пинџур“ с. Карбинци, ОУ „Гоце Делчев“ Свети Николе, ОУ „Даме Груев“ с. Ерџелија, ОУ „Крсте П. Мисирков“ Радовиш, ОУ „Орце Николов“ с. Ињево. Притоа како инструмент го користевме анкетниот лист чија содржина ја даваме во продолжение. Анкетата беше од анонимен карактер, што значи дека анкетираниите не мораа да си го кажат својот идентитет. Ова го направив со цел одговорите да бидат што пообјективни и поотворени.

Анкетата ја спроведовме среде класните раководители во спомнатите основни училишта. Се определив за анкетирање на класните раководители затоа што сметав дека тие се најпатени за облиците на девијантното однесување во класот со кој раководат, како и за мерките што се преземаат против девијантното однесување. Класните раководители имаат целосен увид

во сите облици на девијантно и деликвентно однесување на останатите часови затоа што наставниците од останатите предмети се должни за секоја таква појава да го известат класниот раководител на одделението во кое се јавила таквата девијантна појава за време на часот. Во анкетата опфатив вкупно 82 класни раководители од посочените шест основни училишта.

Заради фактот што Република Македонија е релативно мала држава, сметам дека резултатите од оваа анкета (иако се спроведени во само неколку училишта) во најголема мера (ако не и целосно) важат и за останатите училишта од нашата држава.

Во анкетниот лист ги ставивме сите постоечки облици на девијантно и деликвентно однесување на учениците како потсетник за анкетираниите класни раководители. Исто така ги спомнавме како потсетник и најчестите мерки против девијантното однесување што се преземаат во училиштата во Р. Македонија. Класните раководители само требаше да ги заокружат оние понудени одговори кои сметаат дека се присутни во практика. Прашањата во анкетниот лист беа од различни видови: комбиниран тип, прашања со алтернација и селекција каде што еден класен раководител можеше да избере еден или повеќе од понудените одговори.

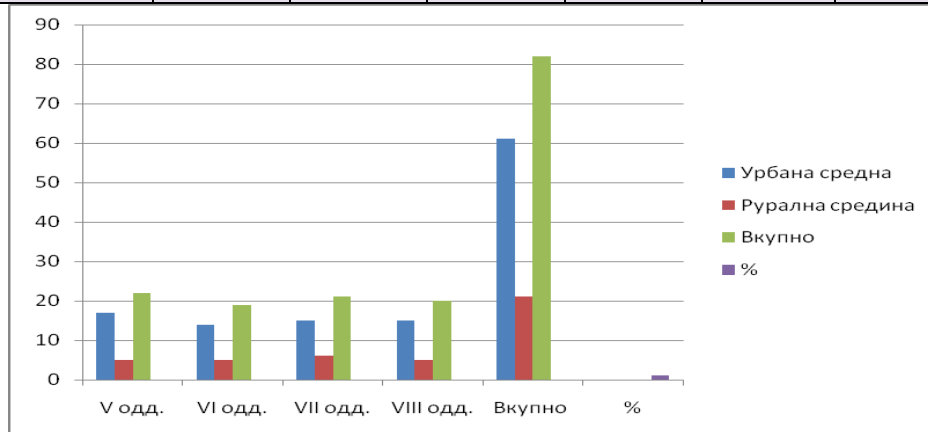
Табела 1. Основна структура на примерокот:
Table 1. Basic structure of the sample:

			Број на класни раководители	
Реден број	Основни училишта	Стратум	Град	Село
1.	“Ванчо Прке”	Штип	26	
2.	“Гоце Делчев”	Свети Николе	12	
3.	“Крсте Петков Мисирков”	Радовиш	23	
4.	“Даме Груев”	С. Ерџелија		7
5.	“Орце Николов”	С. Ињево		6
6.	“Страшо Пинџур”	С. Карбинци		8
Вкупно		82		

Во табела 1 се дадени вкупниот број испитани класни раководители од урбана и рурална средина чиј вкупен број е 82, од кои 61 се од урбана, а 21 се од рурална средина.

Табела 2. Структура на примерокот во однос на одделенијата
Table 2. Structure of the sample in relation with the units

	V одд.	VI одд.	VII одд.	VIII одд.	Вкупно	%
Урбана средина	17	14	15	15	61	74,39%
Рурална средина	5	5	6	5	21	25,61%
Вкупно	22	19	21	20	82	
%	26,83%	23,17%	25,61%	24,39%	/	100%

Графикон 1. Структура на примерокот во однос на одделенијата
Graphicon 1. Structure of the sample in relation with the units

Во табела 2 и графикон 1 се дадени вкупниот број испитаници (класни раководители) од петто до осмо одделение од урбана и од рурална средина. Овде гледаме дека бројот на испитаници во петто одделение е 22 или 26,83%, во шесто одделение 19 или 23,17% во седмо бројот на испитаници изнесува 21 или 25,61% и во осмо одделение 20 испитаници или процентуално изразено 24,39%.

Од вкупниот број испитаници 61 или 74,39% се од урбана средина додека 21 или 25,61% се од рурална средина.

ТРЕТ ДЕЛ
АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ
ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Анализа и интерпретација на резултатите од истражувањето

Анализа на резултатите од прашалникот

Со примената на прашалникот во ова истражување добивме податоци кои девијантни појави се најчести во основните училишта, како и податоци за мерките против овие појави. Сите прашања од оваа анкета детално ќе ги презентираме едно по едно преку соодветни табели и графикони.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со првото прашање кое гласи: *Дали за време на часовите има недисциплина во одделението?*

Табела 3. Недисциплина за време на часовите
Table 3. Indiscipline during classes

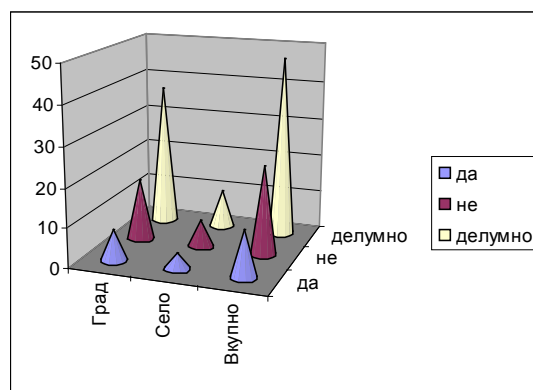
Стратум		V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
М		f	%	f	%	f	%	f	%
Град	да	1	4,55	2	10,53	2	9,51	3	15
	не	6	27,27	2	10,53	5	23,81	3	15
	делумно	10	45,45	10	52,63	8	38,1	9	45
Село	да	2	9,09	/	/	/	/	2	10
	не	1	4,55	2	10,53	3	14,29	1	5
	делумно	2	9,09	3	15,78	3	14,29	2	10
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали за време на часовите постои недисциплина во одделението?*, податоците покажуваат дека најголем дел од испитаните класни раководители од V до VIII одделение одговориле дека ДЕЛУМНО постои недисциплина меѓу учениците. Можеме да заклучиме дека без разлика на возраста на ученикот недисциплина за време на часовите делумно постои.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 3.1. Недисциплина за време на часовите
Table 3.1. Indiscipline during classes

Стратум	да	не	делумно	вкупно	ранг
Град	8	16	37	61	1
Село	4	7	10	21	2
Вкупно	12	23	47	82	
%	14,63%	28,05%	57,32%	100%	

Графикон 2. Недисциплина за време на часовите
Graphicon 2. Indiscipline during classes

Според податоците од табела 3.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од сите 82 испитаници, 12 или 14,63% одговориле дека постои недисциплина за време на часовите, 28,05% или 23 одговориле дека не постои недисциплина за време на часовите, а најголем број 47 или 57,32% одговориле дека делумно постои недисциплина од страна на учениците за време на часовите. Можеме да заклучиме дека за време на часовите недисциплината како девијантна појава е делумно присутна кај учениците без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со второто прашање кое гласи:
Дали за време на часовите постои меѓусебно задевање меѓу учениците?

Табела 4. Задевање на учениците за време на часовите
Table 4. Teasing among the pupils during classes

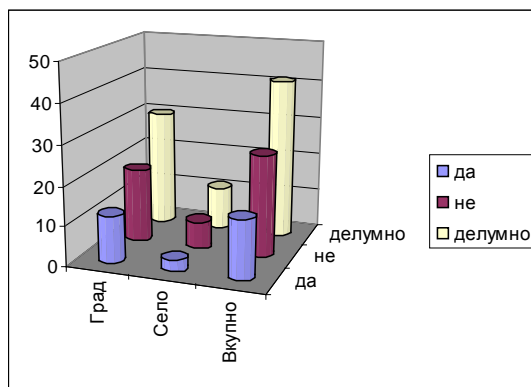
Страту м		V одд.		VI одд.		VII Одд.		VIII одд	
		f	%	F	%	f	%	f	%
Град	да	1	4,55	3	15,78	3	14,29	5	25
	не	7	31,82	3	15,78	7	33,33	2	10
	делумно	9	40,91	8	42,11	5	23,81	8	40
Село	да	/	/	1	5,27	1	4,76	1	5
	не	1	4,54	2	10,53	2	9,52	2	10
	делумно	4	18,18	2	10,53	3	14,29	2	10
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100 %

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали за време на часовите постои меѓусебно задевање меѓу учениците?*, податоците покажуваат дека најголем дел од испитаните класни раководители од V до VIII одделение одговориле дека ДЕЛУМНО постои задевање меѓу учениците. Можеме да заклучиме дека без разлика на возраста на ученикот во училиштето задевање меѓу учениците постои делумно.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 4.1. Задевање на учениците за време на часовите
Table 4.1. Teasing among the pupils during classes

Стратум	да	не	делумно	вкупно	ранг
Град	12	19	30	61	1
Село	3	7	11	21	2
Вкупно	15	26	41	82	
%	18,29%	31,71%	50%	100%	

Графикон 3. Задевање на учениците за време на часовите
Graphicon 3. Teasing among the pupils during classes

Според податоците од табела 4.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од сите 82 испитаници 15 или 18,29% одговориле дека постои меѓусебно задевање за време на часовите, 31,71% или 26 одговориле дека не постои меѓусебно задевање за време на часовите, а најголем број 41 или 50%

одговориле дека делумно постои меѓусебно задевање од страна на учениците за време на часовите. Можеме да заклучиме дека за време на часовите, меѓусебно задевање меѓу учениците како девијантна појава е делумно присутна кај учениците без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со третото прашање кое гласи: *Дали за време на часовите постои незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата?*

Табела 5. Незаинтересираност и преокупираност со друга активност
Table 5. Disinterest and preoccupation with other activity

Страту м		V одд.		VI одд.		VII Одд.		VIII одд	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Град	да	3	13,64	3	15,79	4	19,05	1	5
	не	8	36,36	6	31,58	3	14,29	3	15
	делумно	6	27,26	5	26,31	8	38,1	11	55
Село	да	/	/	/	/	2	9,52	1	5
	не	2	9,1	2	10,53	2	9,52	1	5
	делумно	3	13,64	3	15,79	2	9,52	3	15
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100 %

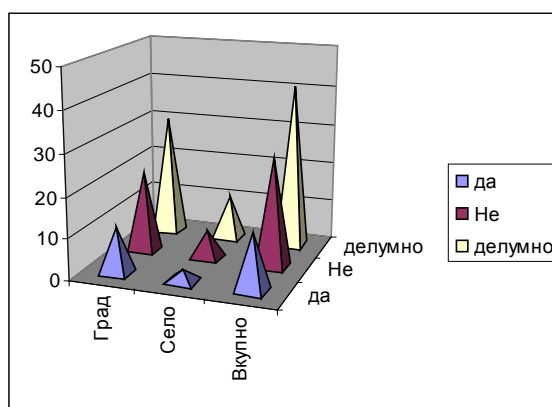
Од вкупните одговори на прашањето: *Дали за време на часовите постои незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата?*, класните раководители од V одделение најмногу одговориле дека не постои незаинтересираност за време на наставата, додека другите класни раководители од VI до VIII одговориле дека делумно постои

незаинтересираност и преокупираност со други активности наместо со наставата. Можеме да заклучиме дека за време на часовите постои незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата како девијантна појава делумно кај учениците од VI до VIII одделение.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 5.1. Незаинтересираност и преокупираност со друга активност
Table 5.1 Disinterest and preoccupation with other activity

Стратум	да	Не	делумно	вкупно	ранг
Град	11	20	30	61	1
Село	3	7	11	21	2
Вкупно	14	27	41	82	
%	17,07%	32,93%	50%	100%	

Графикон 4. Незаинтересираност и преокупираност со друга активност
Graphicon 4. Disinterest and preoccupation with other activity

Според податоците од табела 5.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од сите 82 испитаници, 14 или 17,07% одговориле дека постои незаинтересираност за време на часовите 27 или 32,93% одговориле дека не

постои незаинтересираност за време на часовите и 41 или 50% одговориле дека делумно постои незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата. Можеме да закличиме дека незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со настава како девијантна појава без разлика на местоположбата на училиштето делумно постои меѓу учениците.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со четвртото прашање кое гласи: *Дали е застапено бегањето од часови од страна на учениците?*

Табела 6. Бегање од часови од страна на учениците
Table 6. Escape from the classes from the pupils

Стратум		V одд.		VI одд.		VII		VIII	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Град	да	2	9,09	/	/	2	9,52	2	10
	не	12	54,55	11	57,89	11	52,39	7	35
	делумно	3	13,63	3	15,79	2	9,52	6	30
Село	да	1	4,55	1	5,26	1	4,76	/	/
	не	1	4,55	2	10,53	4	19,05	4	20
	делумно	3	13,63	2	10,53	1	4,76	1	5
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето *Дали е застапено бегањето од часови од страна на учениците?* класните раководители од V до VIII одделение во најголем број одговориле дека не е застапено бегање од страна

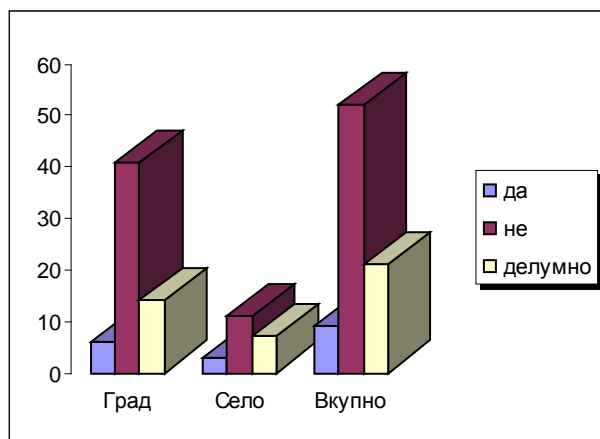

на учениците. Во петто одделение 13 или 59,1% одговориле со НЕ, од шесто одделение 13 или 68,42%, од седмо одделение 15 или 71,44% и од осмо одделение 11 или 55 % одговориле со НЕ. Од сето ова можеме да заклучиме дека бегането од часови од страна на учениците е застапено во многу мал број, без разлика во кое одделение е ученикот.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 6.1. Бегане од часови од страна на учениците
Table 6.1 Escape from the classes from the pupils

Стратум	да	не	делумно	вкупно	ранг
Град	6	41	14	61	1
Село	3	11	7	21	2
Вкупно	9	52	21	82	
%	10,97%	63,41%	25,62%	100%	

Графикон 5. Бегане од часови од страна на учениците
Graphicon 5. Escape from the classes from the pupils

Според податоците од табела 6.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од сите 82 испитаници испитани класни раководители 52 или 63,41% одговориле дека не постои бегане на часови од страна на учениците. Без разлика на местоположбата на училиштето дали се наоѓа во урбана или

рурална средина, мал е бројот на испитаници кои одговориле со ДА од што заклучуваме дека бегане на часови од страна на учениците како девијантна појава е во многу мал број.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со петтото прашање кое гласи: *Дали е застапено употреба на алкохол од страна на учениците?*

Табела 7. Употреба на алкохол од страна на учениците
Table 7. Use of alcohol among the pupils

Стратум		V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Град	да	/	/	/	/	/	/	/	/
	не	17	77,27	14	73,68	14	66,67	13	65
	делумно	/	/	/	/	1	4,76	2	10
Село	да	/	/	/	/	/	/	/	/
	не	4	18,18	5	26,32	6	28,57	5	25
	делумно	1	4,55	/	/	/	/	/	/
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

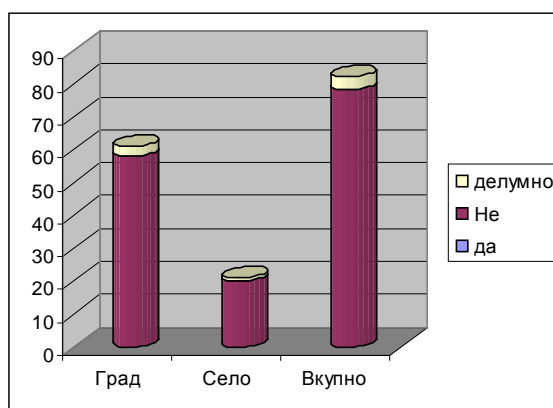
Од вкупните одговори на прашањето: *Дали е застапена употреба на алкохол од страна на учениците?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение, најмногу одговориле дека не постои употреба на алкохол без разлика на возраста на учениците.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 7.1. Употреба на алкохол од страна на учениците

Table 7.1. Use of alcohol among the pupils

Стратум	да	Не	делумно	Вкупно	ранг
Град	/	58	3	61	1
Село	/	20	1	21	2
Вкупно	/	78	4	82	
%	/	95,12%	4,88%	100%	

Графикон 6. Употреба на алкохол од страна на учениците

Graphicon 6. Use of alcohol among the pupils

Според податоците од табела 7.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители 78 или 95.12% одговориле дека не постои употреба на алкохол од страна на учениците. Со ДА не одговорил ниту еден класен раководител, што значи употреба на алкохол без разлика на местоположбата на училиштето дали се наоѓа во урбана или рурална средина не постои како девијанта појава кај учениците.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со шестото прашање кое гласи: *Дали е застапено употреба на дрога од страна на учениците?*

Табела 8. Употреба на дрога од страна на учениците
Table 8. Use of drugs from the pupils

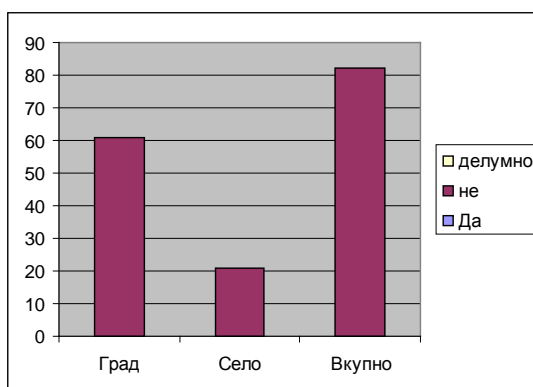
Стратум	м	V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Град	Да	/	/	/	/	/	/	/	/
	Не	17	77.27	14	73,68	15	71,43	15	65
	делумно	/	/	/	/	/	/	/	/
Село	Да	/	/	/	/	/	/	/	/
	Не	5	22,73	5	26,32	6	28,57	5	25
	делумно	/	/	/	/	/	/	/	/
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали е застапена употреба на дрога од страна на учениците?* сите класни раководители од V до VIII одделение одговориле дека не постои употреба на дрога без разлика на возраста на учениците.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 8.1. Употреба на дрога од страна на учениците
Table 8.1. Use of drugs from the pupils

Стратум	Да	не	делумно	вкупно	ранг
Град	/	61	/	61	1
Село	/	21	/	21	2
Вкупно	/	82	/	82	
%	/	100%	/	100%	

Графикон 7. Употреба на дрога од страна на учениците
Graphicon 7. Use of drugs from the pupils

Според податоците од табела 8.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители сите 82 или 100 % одговориле дека не постои употреба на дрога од страна на учениците. Можеме да заклучиме дека девијантната појава употреба на дрога од страна на учениците без разлика на местоположбата каде се наоѓа училиштето не постои кај учениците.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со седмото прашање кое гласи: *Дали се забележани кражби меѓу учениците?*

Табела 9. Кражби меѓу учениците
Table 9. Thievery among the pupils

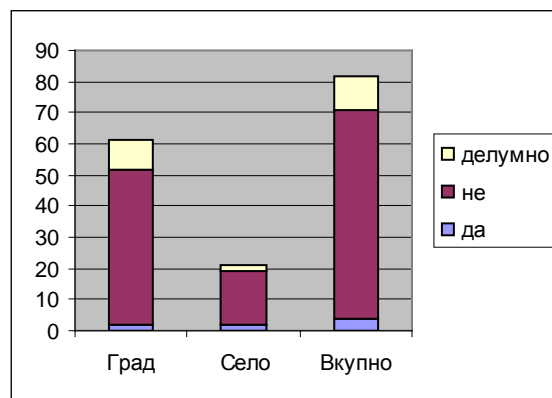
Стратум	м	V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	F	%	F	%
Град	Да	2	9,09	/	/	/	/	/	/
	Не	12	54,54	13	68,42	12	57,14	13	65
Село	делумно	3	13,64	1	5,26	3	14,28	2	10
	Да	/	/	2	10,53	/	/	/	/
	Не	3	13,64	3	15,79	6	28,58	5	25
	делумно	2	9,09	/	/	/	/	/	/
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани кражби меѓу учениците?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение најмногу одговориле дека не се забележани кражби меѓу учениците. Од испитаниците 15 или 68,18% од класните раководители од петто одделение одговориле со НЕ, 16 или 84,21% од шесто одделение одговориле со НЕ, 18 или 85,72% од седмо одделение и 18 или 90% од осмо одделение одговориле со НЕ. Од ова можеме да заклучиме дека девијантната појава кражби меѓу учениците не постои кај учениците.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 9. 1. Кражби меѓу учениците
Table 9. 1. Thievery among the pupils

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	2	50	9	61	1
Село	2	17	2	21	2
Вкупно	4	67	11	82	
%	4,88%	81,71%	13,41%	100%	

Графикон 8. Кражби меѓу учениците
Graphicon 8. Thievery among the pupils

Според податоците од табела 9.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители 4 или 4,88% одговориле дека постојат кражби меѓу учениците, 67 или 81,71% одговориле дека не постојат кражби и 11 или 13,41 % одговориле дека делумно постојат кражби меѓу учениците. Можеме да заклучиме дека девијантната појава кражби меѓу учениците не постои без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со осмото прашање кое гласи: *Дали се забележани тепачки меѓу учениците?*

Табела 10. Тепачки меѓу учениците
Table 10. Fights among the pupils

Стратум	м	V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	F	%
Град	Да	4	18,18	1	5,26	3	14,28	2	10
	Не	4	18,18	7	36,84	5	23,81	5	25
	Делумно	9	40,92	6	31,58	7	33,33	8	40
Село	Да	2	9,09	2	10,53	/	/	1	5
	Не	2	9,09	2	10,53	3	14,29	3	15
	Делумно	1	4,54	1	5,26	3	14,29	1	5
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

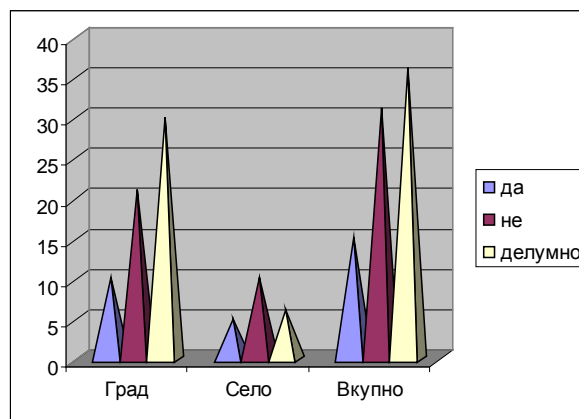
Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани тепачки меѓу учениците?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение најмногу одговориле дека делумно се забележани тепачки меѓу учениците без разлика на возраста на учениците.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 10.1. Тепачки меѓу учениците
Table 10.1. Fights among the pupils

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	10	21	30	61	1
Село	5	10	6	21	2
Вкупно	15	31	36	82	
%	18,29%	37,81%	43,90%	100%	

Графикон 9. Тепачки меѓу учениците
Graphicon 9. Fights among the pupils

Според податоците од табела 10.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители, 15 или 18,29% одговориле дека постојат тепачки меѓу учениците, 31 или 37,81% одговориле дека не постојат тепачки и 36 или 43,90% одговориле дека делумно постојат тепачки меѓу учениците. Можеме да заклучиме дека девијантната појава тепачки меѓу учениците постои делумно без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со деветтото прашање кое гласи:
Дали се забележани навреди од страна на учениците кон наставникот?

Табела 11. Навреди од страна на учениците кон наставникот
 Table 11. Insultings from the pupils toward their teacher

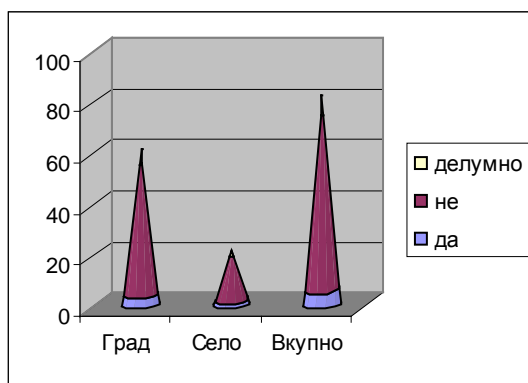
Страту м		V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	F	%
Град	Да	1	4,54	1	5,26	2	9,52	/	/
	Не	14	63,65	12	63,17	12	57,14	13	65
	делумно	2	9,09	1	5,26	1	4,76	2	10
Село	Да	/	/	1	5,26	/	/	1	5
	Не	4	18,18	4	21,05	6	28,58	3	15
	делумно	1	4,54	/	/	/	/	1	5
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани навреди од страна на учениците кон наставникот?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение, најмногу одговориле дека не се забележани навреди од страна на учениците кон наставникот, без разлика на возраста на ученикот.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 11.1. Навреди од страна на учениците кон наставникот
Table 11.1. Insultings from the pupils toward their teacher

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	4	51	6	61	1
Село	2	17	2	21	2
Вкупно	6	68	8	82	
%	7,32%	82,93%	9,75%	100%	

Графикон 10. Навреди од страна на учениците кон наставникот
Graphicon 10. Insultings from the pupils toward their teacher

Според податоците од табела 11.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители, 6 или 7,32% одговориле дека се забележани навреди од страна на учениците кон наставникот, 68 или 82,93% одговориле со НЕ и 8 или 9,75% одговориле со ДЕЛУМНО. Можеме да заклучиме дека девијантната појава навреди од страна на учениците кон наставникот не се забележани без разлика на местопожбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со десетото прашање кое гласи: *Дали се забележани физички напади од страна на учениците кон наставникот?*

Табела 12. Физички напади од страна на учениците кон наставникот
Table 12. Physical attacks from the pupils against their teacher

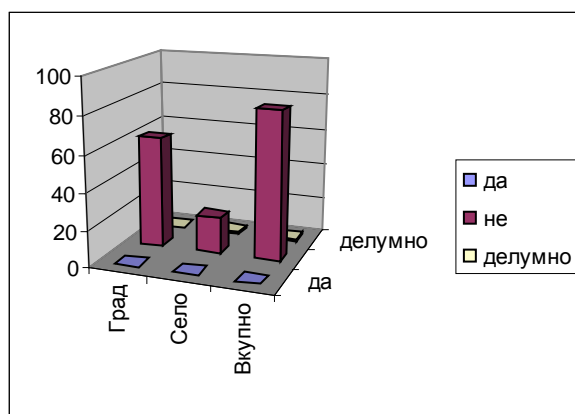
Стратум	м	V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	F	%
Град	Да	/	/	/	/	/	/	/	/
	Не	17	77,27	14	73,68	15	71,43	15	75
	делумно	/	/	/	/	/	/	/	/
Село	Да	/	/	/	/	/	/	/	/
	Не	5	22,73	5	26,32	6	28,57	4	20
	делумно	/	/	/	/	/	/	1	5
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани физички напади од страна на учениците кон наставникот?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение најмногу одговориле со НЕ, од што можеме да заклучиме дека оваа девијантна појава не постои кај учениците без разлика на возраста.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 12.1. Физички напади од страна на учениците кон наставникот
Table 12.1. Physical attacks from the pupils against their teacher

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	/	61	/	61	1
Село	/	20	1	21	2
Вкупно	/	81	1	82	
%	/	98,78%	1,22%	100%	

Графикон 11. Физички напади од страна на учениците кон наставникот
Graphicon 11. Physical attacks from the pupils against their teacher

Според податоците од табела 12.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители, 81 или 98,78% одговориле дека не се забележани физички напади од страна на учениците кон наставникот, а само 1 или 1.22% одговорил со ДЕЛУМНО. Можеме да заклучиме дека оваа девијантна појава не е присутна кај учениците без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со единаесеттото прашање кое гласи: *Дали се забележани оштетувања на училишните помагала и мебел од страна на учениците?*

Табела 13. Оштетувања на училишните помагала и мебел од страна на учениците
Table 13. Damaging of the school instruments and furniture from the pupils

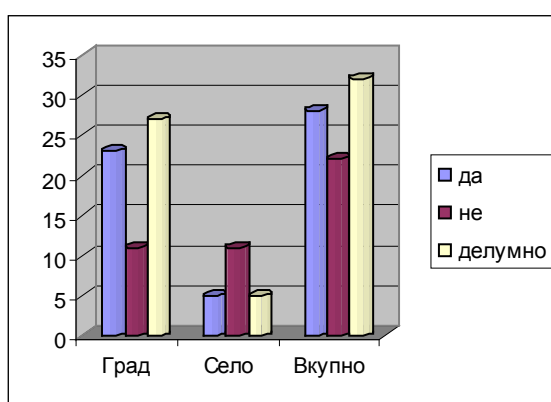
Стратум		V одд.		VI одд.		VII одд.		VIII одд.	
		f	%	f	%	f	%	F	%
Град	Да	5	22,73	5	26,31	7	33,33	6	30
	Не	4	18,18	5	26,31	/	/	2	10
	делумно	8	36,37	4	21,06	8	38,1	7	35
Село	Да	2	9,09	2	10,53	/	/	1	5
	Не	3	13,63	2	10,53	2	9,52	4	20
	делумно	/	/	1	5,26	4	19,05	/	/
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани оштетувања на училишните помагала и мебел од страна на учениците?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение, најмногу одговориле со ДЕЛУМНО, од што можеме да заклучиме дека оваа девијантна појава делумно постои кај учениците без разлика на возраста.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 13. 1. Оштетувања на училишните помагала и мебел
од страна на учениците
Table 13. 1. Damaging of the school instruments and furniture from the pupils

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	23	11	27	61	1
Село	5	11	5	21	2
Вкупно	28	22	32	82	
%	34,15%	26,83%	39,02%	100%	

Графикон 12. Оштетувања на училишните помагала и мебел
од страна на учениците
Graphicon 12. Damaging of the school instruments and furniture
from the pupils

Според податоците од табела 13.1. и графичкиот приказ може да се заклучи дека од вкупно 82 испитани класни раководители, со ДА одговориле 28 или 34,15%, со НЕ одговориле 22 или 26,83% и со ДЕЛУМНО 32 или 39,02%. Можеме да заклучиме дека оваа девијантна појава е ДЕЛУМНО присутна кај учениците без разлика на местоположбата на училиштето.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со дванаесетото прашање кое гласи: *Дали се забележани некои други облици на девијантно однесување среде учениците и кои?*

Табела 14. Други облици на девијантно однесување
Table 14. Other forms of the deviation behaving

Страту м		V одд.		VI одд.		VII Одд.		VIII Одд.	
		f	%	f	%	f	%	F	%
Град	Да	/	/	/	/	/	/	1	5
	Не	17	77,27	14	73,68	15	71,43	14	70
	делумно	/	/	/	/	/	/	/	/
Село	Да	/	/	1	5,27	/	/	1	5
	Не	5	22,73	4	21,05	6	28,57	4	20
	делумно	/	/	/	/	/	/	/	/
Вкупно		22	100%	19	100%	21	100%	20	100%

Од вкупните одговори на прашањето: *Дали се забележани некои други облици на девијантно однесување среде учениците?*, според одговорите на класните раководители од V до VIII одделение, најмногу одговориле со НЕ, а само 3 класни раководители одговориле со ДА.

Во продолжение даваме преглед и во однос на местоположбата на училиштата во однос на тоа дали се работи за урбана или рурална средина.

Табела 14. Други облици на девијантно однесување
Table 14. Other forms of the deviation behaving

Стратум	да	не	делумно	вкупно	Ранг
Град	1	60	/	61	1
Село	1	20	/	21	2
Вкупно	2	80	/	82	
%	2,44%	97,56%	/	100%	

Според податоците од истражувањето можеме да заклучиме дека од вкупно 82 испитани класни раководители со НЕ одговориле 80 или 97,56% со ДА одговориле 2 или 2,44%.

Други облици на девијантни појави кои ги набројале класните раководители се:

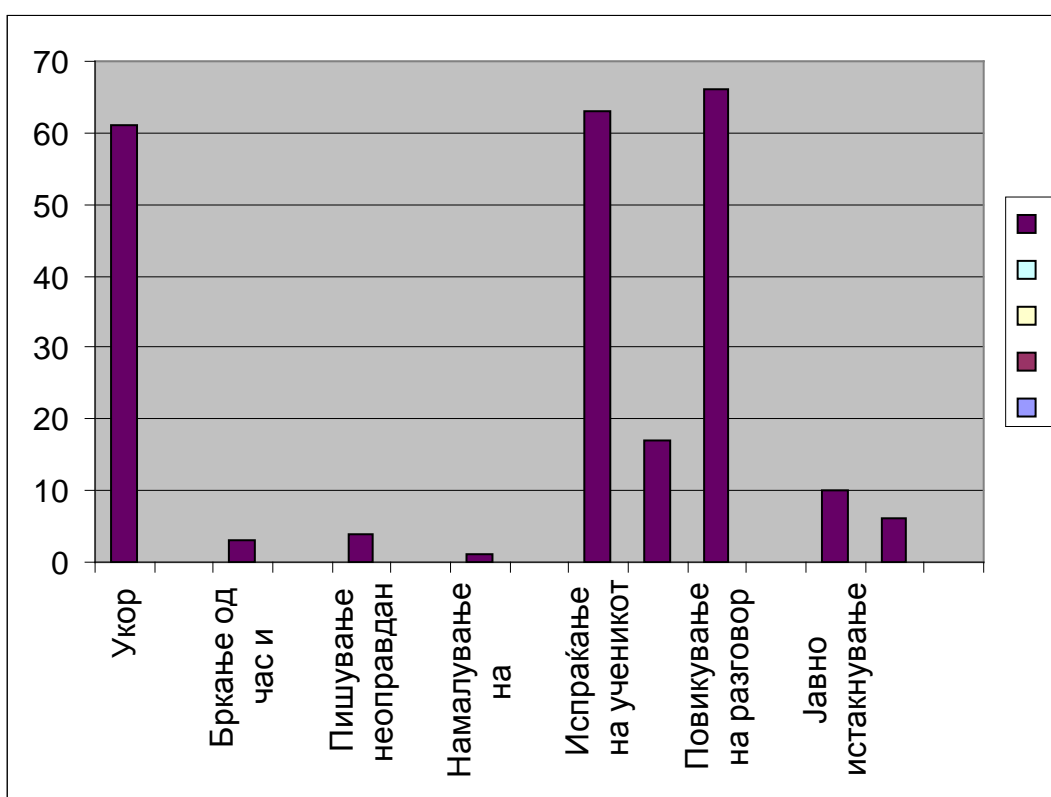
- Психичко малтретирање од некои ученици кон други ученици.
- Навреди од различни видови.

Преглед на резултатите од анкетата во врска со тринаесетото прашање кое гласи: *Кои мерки против девијантното однесување се преземаат во Вашето училиште/одделение?*

Табела 15. Мерки против девијантното однесување
Table 15. Measures against the deviation behaving

Мерка против девијантното однесување	V одд.	VI одд.	VII одд.	VIII одд.	Процент во однос на вкупниот број испитани наставници	
					F	%
Укор	15	15	16	15	61	26,41
Физичко казнување	/	/	/	/	/	/
Бркање од час и пишување неоправдан	1	/	/	2	3	1,3
Пишување неоправдан без бркање од час	1	/	2	1	4	1,73
Намалување на оценката	/	/	/	1	1	0,43
Испраќање на ученикот кај училишниот психолог	20	12	14	17	63	27,27
Испраќање на ученикот кај директорот	3	7	3	4	17	7,36
Повикување на разговор на родителите на ученикот	17	13	19	17	66	28,57

Јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување	1	3	3	3	10	4,33
Повикување помош однадвор – пред се на органите на редот	2	2	2	/	6 231	2,60 100%

Графикон 13. Мерки против девијантното однесување
Graphicon 13. Measures against the deviation behaving

Во врска со претставувањето на резултатите од ова прашање сакаме да укажеме дека вкупниот број одговори на ова прашање е поголем од бројот на испитаните осумдесет и два наставника. Ова е сосема разбирливо затоа што секој наставник заокружуваше по неколку одговори, т.е. ги заокружуваше оние мерки против девијантното однесување со кои се среќава во текот на својата работа. Се разбира дека некои од понудените мерки во ова прашање останаа незаокружени што значи дека тие не биле практикувани од страна на односниот наставник.

Од вкупните одговори на прашањето: Кои мерки против девијантното однесување најчесто ги користат класните раководители најмногу одговориле дека како мерки против девијантното однесување ги користат: повикување на разговор на родителите на ученикот, испраќање на ученикот кај училишниот психолог и укор.

ДИСКУСИЈА

Дискусијата поврзана со темата на овој труд може да опфати неколку аспекти, т. е. да наметне неколку теми за дискутирање.

Едната од нив би била посветена на фактот што девијантното однесување на учениците во минатото било во поблага форма во однос на девијантното однесување на учениците во денешницата, додека за деликвентно однесување на учениците или не постојат податоци или истото било на многу ниско ниво. Ова се однесува не само за Македонија, туку и за сите останати држави за кои постојат податоци за девијантното однесување на учениците во минатото. Се поставува прашањето: зошто е тоа така? Одговорот на ова прашање не е едноставен и неговото целосно формулирање бара претходни истражувања од повеќе области (социологијата, педагогијата, историјата и други). Во сите овие области постојат сегменти кои несомнено дека оставиле свој белег во поблагото девијантно однесување на учениците во минатото во однос на учениците во денешнината. Меѓу тоа, навлегувањето во целосното истражување на овие причини преку анализа на сите овие области веќе би ги надминало границите на темата на овој труд, па се надеваме дека овој труд може да биде основа за некои идни истражувања во оваа насока.

Втора тема за дискусија би биле мерките против девијантното однесување на учениците во минатото и денес. Во денешницата овие мерки се далеку поблаги во однос на мерките против девијантното однесување во минатото. Сметаме дека одговорот на ова прашање исто така бара дополнителни истражувања од разни области, иако јасно е дека со цивилизацискиот напредок и зголемувањето на степенот на човековите права, физичкото казнување и останатите потешки облици на мерки против девијантното однесување на учениците, биле напуштени за сметка на поблагите форми на казнување на учениците со девијантно однесување.

Што се однесува до деликвентното однесување мерките што се преземале против истото биле во склад со законите за санкционирање кривични дела во соодветните држави.

Трета тема за дискусија би било прашањето: дали поблагите мерки за казнување на учениците со девијантно однесување (какви што се преземаат

денес) имаат влијание врз појавата на поизострените облици на девијантно однесување на учениците во споредба со девијантното однесување во минатото (кое било многу поблаго)? Со други зборови, дали ако денес би се примениле истите тие остри мерки против девијантното однесување (физичко казнување на учениците и сл.) ќе се намали степенот на девијантното однесување кај денешните ученици? Како одговор на ова прашање сметаме дека поострувањето на мерките против девијантното однесување не е можно во сегашни услови. Штом еднаш веќе физичкото казнување се укинало, тоа засекогаш ќе остане така и не е можно враќање на претходните состојби. Ова значи дека за намалување на степенот на девијантното однесување треба да се преземаат поинакви мерки во кои ќе бидат инволвирани повеќе фактори од општеството и заедницата, но сето ова бара дополнителна анализа и истражување.

ЗАКЛУЧОК

Компаративниот преглед на мерките против девијантното и деликвентно однесување на учениците во минатото и денес е исклучително важно да се знае за да може да се направи полесен увид на состојбата со девијантното однесување на учениците денес, како и за мерките што се преземаат против истото.

Во нашето истражување дојдовме до одредени заклучоци кои овде ќе ги резимираме.

1. Девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес постоело во сите историски периоди од човековото егзистирање. Наведовме сведоштва од историски извори од кои се гледа дека немирни ученици имало и во античкиот период и во средновековниот и во новиот век. До вакви податоци дојдовме преку описите во кои се дадени некои од мерките што тогаш се преземале против учениците со девијантно однесување. Притоа не наидовме за податоци на деликвентно однесување на учениците во овој период, што значи дека истото било сведено на минимум (иако тоа не значи дека не постоеле облици на малолетничка деликвенција).

2. Девијантно однесување на учениците за време на наставниот процес имало и во Македонија. До овие податоци дојдовме преку интервјуата со извесен број повозрасни и средовечни граѓани кои сведочеа за облиците на девијантно однесување кои дадоа драгоцените сведоштва за девијантното однесување на учениците и мерките против истото во последните 60 -70 (па и повеќе) години во Р. Македонија. И во овој период деликвентното однесување било сведено на минимум.

3. Девијантно однесување на учениците и мерки против истото постои и денес во Европа и светот, а секако и во Република Македонија. До овој (општо и добро познат) заклучок дојдовме преку консултирањето соодветна литература и преку теренското истражување што го спроведовме во соодветен број училишта.

4. Облиците на девијантно однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во минатото, како во светот, така и во Македонија, биле многу поблаги во однос на облиците на девијантното

однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во денешницата.

5. Во минатото, главни облици на девијантно однесување на учениците за време на наставниот процес биле: недисциплината на час, задевањето на останатите ученици за време на час, бегањето од часови, а понекогаш и тепачки меѓу учениците. Оштетувањето на училишниот мебел и помагала главно се сведуваало на шарање по клупите, столчињата и таблите.

6. Во денешницата, кон овие облици на девијантно однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес, се придодале и некои поекстремни облици, како што се: намерното оштетување на скапата училишна опрема (компјутери и сл.), навредување на наставниците, физички напади врз наставниците, употреба на алкохол, па дури и на дрога и проститиција (иако во ретки случаи). На ниво на останатите држави забележано е дури и носење оружје за време на наставниот процес, а и во Македонија се забележани тепачки меѓу учениците со фатални последици. Практично ова се облици на деликвентно однесување со кое се занимава Кривичниот закон. Девијантното однесување на учениците е во драстичен пораст и не може да се предвиди до кои граници ќе оди сето тоа доколку не се преземат посериозни мерки.

7. Мерките против девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во минатото биле мошне остри, на моменти дури и сурови. Ова пред се се однесува на физичкото казнување, кое се состоело од разни видови тепање (со прачка, со прат, со раце, со ленир и сл.), преку теглење за увото, па се до други облици на казнување (клучење врз зрна од пченка и сл.). Присутно било и усното навредување на немирните ученици и нивно именување со погрдни имиња, како и нивното издвојување во однос на останатите ученици (ставање во т. н. „лошо коше“ и сл.).

8. Мерките против девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес во денешницата се далеку поблаги и поцивилизирани. Физичкото казнување и навредување на ученикот се строго забранети за што следуваат и казни против наставниците кои тоа ќе го прекршат. Во поново време забрането е дури и бркање од час на немирниот

ученик. Новина во однос на минатото во Македонија е училишниот психолог кој има за задача да разговара и да ги советува немирните ученици. Мерките против деликвентното однесување, пак, не се во надлежност на училиштето и за нив се задолжени органите на редот.

9. Облиците на девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес се обратно пропорционални во однос на мерките против девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес. Така, на пример, кога мерките против девијантното однесување на учениците биле поостри, имало поблаги облици на девијантно однесување и обратно – кога овие мерки станале поблаги, драстично се зголемил степенот на девијантното однесување на учениците за време на воспитно-образовниот процес.

10. Заклучоците од теренското истражување што го спроведовме во училиштата, ги пренесовме во третиод дел – анализа и интерпретацијата на резултатите од истражувањето.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

Интервју

Име и презиме

Година на раѓање

Од која до која година сте учеле основно образование?

Во кој град или село сте учеле?

Кои облици на девијантно и деликвентно однесување на учениците биле присутни во времето кога вие сте учеле основно училиште?

Овде како потсетник за интервјуируаниот ги спомнувавме девијантните појави како што се:

недисциплина на час

задевање на останатите ученици за време на час

незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата

бегање од часови

употреба на алкохол

употреба на дрога

кражби

тепачки меѓу учениците

навредување на наставникот

физички напад врз наставникот

оштетување на училишните помагала и мебел

други активности што претставуваат девијантно однесување.

Вториот дел од интервјуто се однесуваше на мерките против девијантното и деликвентно однесување и истиот беше формулиран преку прашањето:

Какви беа облиците за преземање мерки против девијантното и деликвентно однесување?

Како потсетник ги спомнувавме:

укор

физичко казнување

бркње од час и пишување неоправдан

намалување на оценката

испраќање на ученикот кај училишниот психолог

испраќање на ученикот кај директорот

повикување на разговор на родителите на ученикот

јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување

ставање во т.н. „лошо коше“ или друг вид привремена изолација

повикување помош однадвор – пред се на органите на редот и други соодветни институции

други облици на казнување

Прилог 2

АНКЕТЕН ЛИСТ

Наменет за класните раководители од петто до осмо одделение во основните училишта. Анкетниот лист е наменет за истражувањето посветено на облиците на девијантното и деликвентно однесување на учениците во основните училишта и мерките што се преземаат против ваквите облици на девијантно и деликвентно однесување во денешницата. Анкетниот лист е анонимен и Ве молиме за искрен одговор. Однапред благодариме.

Назив на училиштето и град _____

На кое одделение сте класен раководител

во моментот на правењето на оваа анкета _____

1. Дали за време на часовите има недисциплина во одделението?

а) Да

б) Не

в) Делумно

2. Дали за време на часовите постои меѓусебно задевање меѓу учениците?

а) Да

б) Не

в) Делумно

3. Дали за време на часовите постои незаинтересираност и преокупираност со друга активност наместо со наставата?

- а) Да
- б) Не
- в) Делумно

4. Дали е застапено бегањето од часови од страна на учениците?

- а) Да
- б) Не
- в) Делумно

5. Дали е застапена употребата на алкохол од страна на учениците?

- а) Да
- б) Не
- в) Делумно

6. Дали е застапена употребата на дрога од страна на учениците?

- а) Да
- б) Не
- в) Делумно

7. Дали се забележани кражби меѓу учениците?

- а) Да
- б) Не
- в) Делумно

8. Дали се забележани тепачки меѓу учениците?

а) Да

б) Не

в) Делумно

9. Дали се забележани навреди од страна на учениците кон наставникот?

а) Да

б) Не

в) Делумно

10. Дали се забележани физички напади од страна на учениците кон наставникот?

а) Да

б) Не

в) Делумно

11. Дали е забележано оштетување на училишните помагала и мебел од страна на учениците?

а) Да

б) Не

в) Делумно

12. Дали се забележани некои други облици на девијантно и деликвентно однесување среде учениците и кои?

а) Да

б) Не

в) Доколку Вашиот одговор е „да“, Ве молиме да ги наброите:

---

13. Кои мерки против девијантното и деликвентно однесување се преземаат во Вашето училиште/одделение? Ве молиме да одговорите со заокружување.

а) укор

б) физичко казнување

в) бркање од час и пишување неоправдан

г) пишување неоправдан без бркање од час

д) намалување на оценката

ѓ) испраќање на ученикот кај училишниот психолог

е) испраќање на ученикот кај директорот

ж) повикување на разговор на родителите на ученикот

з) јавно истакнување на името на ученикот со девијантно однесување

с) повикување помош однадвор – пред се на органите на редот и други соодветни институции

и) други облици на казнување (доколку постојат, Ве молиме да ги наброите:

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Ajduković, M. (1982). *Samoiskaz kao indikator devijantne i delikventne aktivnosti*. Magistarski rad, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Алексоски, С. (1997). Криминална психологија. Педагошки факултет, Штип.
- Aristophanes, *Lysistrata and Other Plays* (London: Penguin Classics, 2002), 65
- Арнаудовски, Љ. (2007). Криминологија. 2-ри Август, Штип.
- Downey, "Ancient Education," *The Classical Journal* 52, no.8 (May 1980):
- Ed. Sienkewicz, "Education and Training," *Ancient Greece* (New Jersey: Salem Press, Inc., 2007), 245.
- Fuess, Claude M. and Emory S. Basford (eds.) *Unseen Harvests, A Treasury of Teaching*. New York: The Macmillan Co. (1947).
- Јашовиќ, Ж. (1988). Малолетничка деликвенција. Универзитет "Кирил и Методиј", Скопје.
- Jo-Ann Shelton, *As the Romans Did: A Sourcebook in Roman Social History* (New York: Oxford University Press, 1998).
- Mavrogenes, "Reading in Ancient Greece," *Journal of Reading* 23, no.8 (May 1980): 693
- Маршал, Г. (2004). Оксфордски речник по социологија. Ми-Ан, Скопје.
- Michael Chiappetta, "Historiography and Roman Education," *History of Education Journal* 4, no. 4 (1953): 149-156.
- McCallister, W. J. *The Growth of Freedom in Education* (1931), London: Constable and Co.

- Nanette R. Pascal, "The Legacy of Roman Education (in the Forum)," *The Classical Journal* 79, no. 4 (1984): 351-355.
- Plato, "*The Republic*", 1961 edition
- Plutarch, *The Training of Children*, c. 110 CE (Ancient History Sourcebook), 5-6.
- Plutarch, *The Rise and Fall of Athens: Nine Greek Lives* (London: Penguin Classics, 1960), 78, 188, 246-7.
- Plutarch, *The Education of Children*, 1927 edition
- Рангелова, Е. (2002) Педагогически проблеми на ресоциализацијата на децата с девиантно поведение (Софија,
- Robert A. Kaster, *Guardians of language: the grammarian and society in late antiquity* (Berkeley: University of California Press, 1997).
- Robert McCole Wilson A Study of Attitudes Towards Corporal Punishment as an Educational Procedure From the Earliest Times to the Present Copyright 1997-2000 Robert M. Wilson (<http://www.zona-pellucida.com/wilson03a.html>)
- Simon Hornblower and Antony Spawforth, *Oxford Classical Dictionary* (New York: Oxford University Press, 1996).
- Skelton, John. *Magnyfycence (A Moral Play)* 1908. London: Oxford University Press,.
- Teresa Morgan, "Assessment in Roman Education," *Assessment in Education* 8, no. 1 (2001).
- Wicksteed, Joseph H. *The Challenge of Childhood: An Essay on Nature and Education*, Chapman & Hall, London, 1936
- Woody, Thomas. *Life and Education in Early Societies* (1949), New York: The Macmillan co.
- Žlebniĳ, L. (1972). Psihologija deteta I mladih. Delta-Pres, Beograd.
- <http://library.thinkquest.org/J002606/Discipline.html>
- <http://library.thinkquest.org/J002606/AncientEgypt.html>